Available online at http://aran.garmian.edu.krd

Aran Journal for Language and Humanities

https://doi.org/10.24271/ARN.2025.01-01-05

شیکردنەوەیەکی جوگرافی بۆ دابەشبوونی هێزی کار لە کەرتی پەروەردە لە قەزای کەلار

(توێژینەوەیەکی هەڵێنجراوە لە نامەیەی ماستەر)

عباس فیصل ستار [١]
بەیان علی حسین [٢]

١- بەشی جوگرافیا، کۆلێژی زانستە مرۆڤایەتییەکان، زانکۆی سلێمانی، هەرێمی کوردستان – عێراق
٢ - وەزارەتی پەروەردە، بەرێوەبەرایەتی پەروەردەی سلێمانی، بە رێوبەرێتی پەروەردەی دەربەندیخان

Received	May 2025
Accepted	Jun 2025
Published:	July , 2025

Keywords

کلیلە ووشە: هێزی کار، کەرتی پەروەردە، قەزای کەلار، دامەزراوە فێرکارییەکان.

Corresponding Author

abasfaysal99@gmail.com
bayan.hussain@univsul.edu.iq

پوختە:

ئەم لێکۆڵینەوەیە شیکردنەوەیەکی جوگرافیی وردە بۆ هێزی کار لە کەرتی پەروەردەی گشتی لە قەزای کەلار، بە ئامانجی تیشک خستنە سەر قەبارە، دابەشبوونی جوگرافی و گەشەی ئەم هێزە کارە لە سنوورەکەدا، لەگەڵ دیاریکردنی ئەو فاکتەرە دیمۆگرافی، ئابووری و کارگێڕییانەی کە کاریگەریان لەسەر ئەم دابەشبوونە هەیە. توێژینەوەکە پشتی بە میتۆدی وەسفی-شیکاری بەستووە و سوودی لە داتا و ئامارە فەرمییەکانی سالانی (٢٠١٥، ٢٠٢٠، ٢٠٢٤) وەرگرتووە کە لە بەرێوەبەرایەتی پەروەردەی قەزای کەلار و بەرێوەبەرایەتی گشتیی پەروەردەی ئیدارەی گەرمیان بەدەست هێنراون. جێی ئاماژەیە، شیکارییەکە تەنها دامەزراوە حکومییەکان دەگرێتەوە و کەرتی تایبەت لەخۆناگرێت. بۆ شیکردنەوەی داتاکان و کێشانی نەخشەکان، بەرنامەکانی (SPSS) و (ARCGIS 10.8) بەکارهێنراون.

ئەنجامەکان دەریدەخەن کە کۆی گشتی قەبارەی هێزی کار لە کەرتی پەروەردەی گشتی ناوچەکە دەگاتە ٦,٣١٠ کارمەند. دابەشبوونی جوگرافیی هێزی کار نایەکسانییەکی بەرچاو نیشان دەدات؛ زۆرترین رێژە لە ناوەندی قەزای کەلار چڕبووەتەوە کە ٦٦,٤% پێکدەهێنێت، لە کاتێکدا ناحیەکانی رزگاری، پێباز و شێخ تەوێل بەدوای یەکدا رێژەکانیان ٢٢,٤%، ٦,٨% و ٤,٤%یە. لە رووی دابەشبوون بەپێی دامەزراوە فێرکارییەکان، قۆناغی خوێندنی بنەڕەتی بە رێژەی ٧٥% پشکی شێری بەردەکەوێت. هەروەها، جیاوازییەکی روون لەنێوان ژینگەی شار و لادێدا هەیە، بەجۆرێک ٧٩,٩%ی هێزی کار لە ناوچە شارنشینەکان و تەنها ٢٠,١% لە ناوچە گوندنشینەکان کاردەکەن. سەبارەت بە ناونیشانی پیشەیی، مامۆستایانی باخچەی ساوایان و قۆناغی بنەڕەتی ٧٣%ی کۆی هێزی کار پێکدەهێنن.

ئەم توێژینەوەیە وەک بنەمایەکی زانیاریی گرنگ بۆ دارێژەرانی سیاساتی پەروەردەیی و لایەنە پەیوەندیدارەکان دادەنرێت، بە مەبەستی کارکردن بۆ بەدیهێنانی هاوسەنگی و دادپەروەری لە دابەشکردنی هێزی کار و باشترکردنی کوالێتیی خزمەتگوزارییە فێرکارییەکان لە تەواوی یەکە کارگێڕییەکانی قەزای کەلاردا.

پێشەکی:

خزمەتگوزارییە فێرکارییەکان ئەو خزمەتگوزاریانەن کە دامەزراوەکانی کەرتی فێرکاری و مامۆستایان و ڕاهێنەرانی پەروەردەیی پێشکەشی دەکەن بە ئامانجی باشکردن بەرزکردنەوەی ئاستی فێربوون لە کۆمەڵگە، یەکێکە لە پایە گرنگەکانی پەرەپێدانی بونیادی کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابوری و ڕۆشنبیری و تەکنۆلۆجی هەموو وڵاتێک، هەروەها کەناڵێکە بۆ ئاراستەکردن و ئایندەسازی هەموو کۆمەڵگەیەک، ڕادەی پێشکەوتنی کەلان بە ڕادەی خوێندەوارییان پێوانە دەکرێت، هێزی کاری کەرتی پەروەردەش هەوێنی پرۆسەی پەروەردە و فێرکردنن، سەرکەوتنی کەرتی پەروەردە لە ڕادەی پێشکەوتنی وڵات و بنیاتنانی کۆمەڵگەدا ڕەنگ دەداتەوە و بنەمای سیستەمێکی پەروەردەیی هەموو دەوڵەتێکە، پەروەردە لەسێ بنەمای سەرەکی پێک دێت : بریتین لە خوێندکارو مامۆستاو خوێندنگەو پێداویستیەکانی، کەرتی پەروەردە لە ڕووی خوێندکارەوە دەوڵەمەندە بەڵام لەڕووی هێزی کارەوە هەژارە هەر بۆیە دەبێت گرنگی بەم توێژە گرنگە بدرێت، چونکە هەڵسووڕێنەری پرۆسەی پەروەردەو فێرکردنەو داینەمۆی بەرەوپێشبردنی پرۆسەکەیە، بۆ مەبەستی زیاتر بەرەو پێشبردنی پرۆسەی پەروەردەو فێرکردن و گونجاندنی لەگەڵ دۆخی ڕاستەقینەی کۆمەڵگەو پێداویستیەکانی سەردەم پێویستە گرنگی زیاتر بدرێت بەهێزی کار، چونکە بەشێکی گرنگە لە کۆی دانیشتوان و بنەمای بنیاتنان و گەشەسەندنی ئابوری دەوڵەتە، ڕەگەزێکی سەرەکیشە کاریگەردەبێت و کاریگەریشی۔ دەبێت لەسەر ژمارەیەکی زۆر لە گۆڕاوە دیموگرافی و ئابوری و کۆمەڵایەتیەکان. هەروەها هاوسەنگی لە دابەشبوونی هێزی کار هۆکارێکی سەرەکییە بۆ باشترکردنی کوالێتی پەروەردە، بۆیە گرنگە لێکۆڵینەوەیان لەسەر بکرێت لە ڕووی دابەشبوونی جوگرافیەوە لەسەر بنەمای (یەکەکانی کارگێڕی، ژینگە، دامەزراوە فێرکارییەکان، و ناونیشانی پیشەیی)، ئەم توێژینەوەیە شیکردنەوەیەکی جوگرافییە، بۆ هێزی کار لە کەرتی پەروەردە لە قەزای کەلار، بە پشت بەستن بە داتاکانی ساڵانی (٢٠١٥-٢٠٢٠-٢٠٢٤) لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی پەروەدەی گەرمیان و بەڕیوەبەرێتی پەروەردەی قەزای کەلار . جێی ئاماژەیە، ئەم توێژینەوەیە تەنها دامەزراوە فەرمییەکانی کەرتی گشتی دەگرێتەوە و خوێندنگە و ناوەندەکانی کەرتی تایبەت لەخۆناگرێت.

گرنگی لێکۆڵینەوەکە:

هێزی کار لە کەرتی پەروەردە توێژێکی گرنگی کۆمەڵگەی دانیشتوانن و لایەنێکی گرنگی لێکۆڵینەوەکانی پەیوەست بەدانیشتوانە، ئەم توێژینەوەیە تیشک دەخاتە سەر قەبارە و گەشەی و دابەشبوونی جوگرافی هێزی کار لەکەرتی پەروەردە بە پێی یەکەکانی کارگێڕی و ژینگەو ناونیشانی پیشەییان، جگە لەوەش بۆ یەکەمجارە لێکۆڵینەوەیەکی لەم شێوەیە لە بواری هێزی کار لە کەرتی پەروەردە بکرێت لە سەر ئاستی قەزای کەلار. ئەو لێکۆلینەوانەش کراون لە ماوەکانی پێشوودا زیاتر لە چوارچێوەی خزمەتگوزارییە فێرکارییەکانی ناوچەکە بوون، ئەم توێژینەوەیە سەرچاوەیەکی گرنگ دەبێت بۆ لایەنی پەیوەندیدار لە ناوچەی لێکۆڵینەوە، بۆ بەرچاو ڕوونی و بەدیهێنانی لە هاوسەنگی دابەشبوونی هێزی کار لە کەرتی پەروەردە.

کێشەی توێژینەوەکە:

١-ئایا جیاوازی هەیە لە قەبارەی هێزی کار لە کەرتی پەروەردە بەپێی یەکە کارگێڕیەکانی قەزای کەلار؟
٢-ئایا جیاوازی هەیە لە تێکرای گەشەی ساڵانەی هێزی کار لەکەرتی پەروەردە بەپێی یەکە کارگێڕییەکانی قەزای کەلار؟
٣-هۆکارەکانی پشت نایەکسانی لە دابەشبوونی ڕێژەیی هێزی کار لەکەرتی پەروەردە چین بە پێی (دامەزراوەکانی فێرکاری، ژینگە و ناونیشانی پیشەیی؟)، چۆن دەتوانین چارەسەری ئەو نایەکسانیە بکرێت بۆ ئەوەی دابەشبوونێکی هاوسەنگ لە ناوچەی لێکۆڵینەوە مسۆگەربکرێت؟

گریمانەی لێکۆڵینەوەکە:

چەندین گریمانەمان هەیە کە وەڵامی ئەو پرسیارانە دەداتەوە کە لە کێشەی لێکۆڵینەوەکە پێشنیارکراوە بەم شێوەیەی خوارەوە

١. جیاوازی زۆر هەیە لە دابەشبوونی هێزی کار لە پەروەردە لەقەزای کەلار بە پێی یەکەکارگێڕییەکان و ژینگەی ناوچەی لێکۆڵینەوە. چونکە پەیوەندی هەیە لە نێوان گەشەی دانیشتوان و دابەشبوونی هێزی کاری پەروەردەیی.
٢. قەبارەو گەشەی هێزی کار لە کەرتی پەروەردە بە پێی یەکەکانی کاگێڕی چوون یەک نییە.
٣. جیاوازی زۆر هەیە لە دابەشبوونی هێزی کار لە کەرتی پەروەردە بە پێی (دامەزراوەکانی فێرکاری. ژینگە و ناونیشانی پیشەیی)، بۆ بەدیهێنانی هاوسەنگی پێویستە پشت ببەسترێت بە پێوەرەکانی پلادانان(ژمارەی خوێندکاران، پێویستی ڕاستەقینەی قوتابخانەکان بۆ هێزی کار، ڕەهەندی جوگرافی).

ئامانجی لێکۆڵینەوەکە:

ئامانجی لێکۆڵینەوەکە دەرخستنی جیاوازی قەبارە و دابەشبوون و گۆڕانی گەشەی هێزی کاری کەرتی پەروەردەیە لە سنوری کارگێڕی قەزای کەلار، و دیاریکردنی ئەو فاکتەرە دیموگرافی و ئابوری و کارگێڕیانەی هۆکارن لەم دابەشبوونە و خستنەڕووی پێشنیارو ڕاسپاردە بۆ باشترکردنی پلانی پەروەردەیی بۆ دابەشبوونێکی گونجاو بۆ خزمەتکردنی کوالێتی پەروەردە.

میتۆدی توێژینەوەکە:

هەر توێژینەوەیەکی زانســتی میتۆدی تایبەت بە خۆی هەیە، ئەم توێژینەوەیەش پشــتی بە میتۆدی وەســفی و شــیکاری بەســتووە بۆ لێکۆڵینەوەو شــیکردنەوەی قەبارە و گەشــەی هێزی کار لە کەرتی پەروەردە وە دابەشــبوونی جوگرافیان بە پێی یەکەکارگێرییەکانی ناوچەی لێکۆلینەوە، لەگەڵ شـیکردنەوەی هۆکارەنی جیاوازی لە دابەشـبوونیان، بۆ ئەنجامدانی لێکۆلینەوەکە پشـتمان بەسـتووە بە داتای فەرمی ساڵانی (٢٠١٥-٢٠٢٠-٢٠٢٤) لە بەشی ئاماری بەڕێوەبەرێتی پەروەردەی قەزای کەلار و بەڕێوەبەرایەتی گشتی پەروەردەی ئیدارەی گەرمیان، هەروەها پشت بەستن بە بەرنامەی(SPSS) و(ARCGIS.10.8) بۆ شیکاری و کێشانی نەخشە و دیاردە جوگرافیەکانی ناوچەی لێکۆڵینەوە، هەروەها بە سوود وەرگرتن لە لێکۆلینەوەکانی پێشوو لە بواری هێزی کار.

پلانی لێکۆلینەوەکە:

پەیکەری لێکۆلینەوکەمان دابەشــکردووە بەســەر دوو تەوەردا:- **تەوەری یەکەم**- باس لە قەبارەی هێزی کاری کەرتی پەروەردە لە قەزای کەلار دەکات، **تەوەری دووەم**- باس لە دابەشبوونی جوگرافی هێزی کار لە کەرتی پەروەردە دەکات.

شوێن و پێگەی ئەسترۆنۆمی و جوگرافی ناوچەی لێکۆڵینەوە:

قەزای کەلار هەروەکو لە خشتەی (١) دەردەکەوێت، دەکەوێتە باشوری هەرێمی کوردســتان و بەشی باشوری پارێزگاری سـلێمانی، لە ڕووی کارگێڕییەوە ســەر بەئیدارەی گەرمیانە و دەکەوێتە بەشی باشــوری ڕۆژهەڵاتی ئیدارەی گەرمیان. لەگەڵ (٥) قەزا هاوســنورە، قە زای قە رە داغ دە کە ویتە بە شی با کورییەوە، قە زای چە مچە ماڵ دە کە ویتە بە شی باکوری ڕوژئاوایی، قە زای دەربە ندیخان دەکە وێتە بە شی باکوری روژهەلاتی، لە ڕۆژهەڵات و باشورییەوە قەزای خانەقینی سەربە پارێزگای دیالەیە، قە زای کفری بە شی روژئاوای قە زاکەی پیکهێناوە. رووباری سیروان بە دریژای (٦٩) کم) سنوری روژهەلاتی پیك دە هینێت (محمود، ٢٠٢٣، لاپەڕە ١٤٨)

قەزای کەلار لە ڕووی ئەسترۆنۆمییەوە دەکەوێتە نێوان هەردوو بازنەی پانی(٥٥= ٣٢- °٣٤) و (١٩= ٠٩- °٣٥) باکورو نێوان دوو هێڵی درێژی(٥٥= ٠٦- °٤٥) و (٣٤= ٣٦- °٤٥)ی ڕۆژهەلات، لە ساڵی (٢٠٢٤) ڕووبەری گشتی قەزاکە دەگاتە (١٦٩٥کم٢) ، ناحیەی ڕزگاری بە ڕووبەری (٥٢٩کم٢) و گەورەترین ڕووبەری قەزاکە پێک دێنێت پاشان هەریەکە لە ناحیەکانی شێخ تەویل و پێباز دێن بە ڕووبەری (٤٩٧کم٢) و (٣٤٩کم٢) وە ناوەندی قەزای کەلار کەمترین ڕووبەری قەزاکە پێکدێنێت کە دەگاتە (٣٢٣کم٢)، ڕووبەری ئیدارەی گشــتی گەرمیان دەگاتە (٦٧١٦,٣کم٢) لە کۆی گشتی ئەم ڕووبەرە ناوچەی لێکۆڵینەوە (٢٥,٢%) پێک دەهێنێت. (زەنگەنە و محمد، ٢٠٢٣، لاپەڕە ٣٥)

نەخشەی (١)

شوێنی جوگرافی قەزای کەلار بە پێی نەخشەی عێراق و هەرێمی کوردستان و ئیدارەی گەرمیان لە ساڵی (٢٠٢٤)

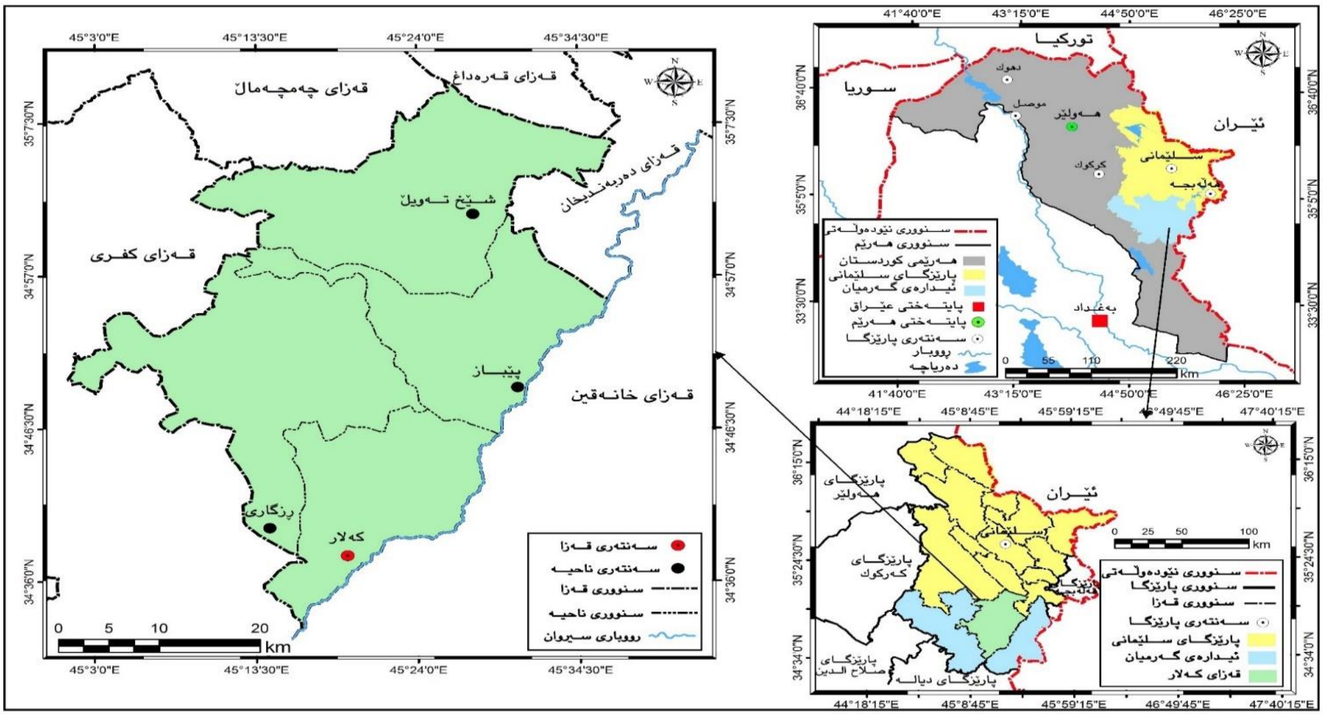

سەرچاوە/ کاری توێژەر پشت بەست بە: ١- حکومەتی هەرێمی کوردستان، وەزارەتی پلاندانان، بەڕیوبەرایەتی ئاماری سلێمانی، (زانیاری بڵاونەکراوە)، نەخشەی کارگێری پارێزگای سلێمانی و ئیدارەی گەرمیان و قەزای کەلار، بەشی GIS، ٢٠٢٤.

٢-هاشم یاسین حمد امین حداد، ئەوانی تر، ئەتڵەسی هەرێمی کوردستانی عێراق- عێراق و جیهان، چاپی یەکەم، هەولێر، ٢٠٠٩، ل٢٠.

تەوەری یەکەم/ قەبارە و گەشەی هێزی کار لە کەرتی پەروەردە لە قەزای کەلار:

قەبارەی دانیشـــتووان بە ژمارەی تاکەکان لە شـــوێنێکی دیاریکراو و لە کاتێکی دیاریکراودا پێناســـە دەکرێت. ئەم قەبارەیە وەبەرهێنانی سـەرچاوە سروشـتییەکان دیاری دەکات و کاریگەریی لەسـەر ئابووریی دەوڵەت و هێز و کاریگەرییە هەرێمییەکانی هەیە (الحسـناوي، ٢٠٢٤ صـفحة ٦٣)، لێکۆڵینەوە لە هێزی کار لە هەر کۆمەڵگەیەک گرنگیەکی زۆری هەیە بەهۆی پەیوەندی ڕاسـتەوخۆ و نزیکی لەگەڵ پرۆسـەکانی بەرهەمهێنان، ئەم پەیوەندیانە لایەنێکی چەندایەتیان هەیە کە بە قەبارەی هێزی کار نوێنەرایەتی دەکرێت، و لایەنێکی چۆنایەتیشیان هەیە کە پەیوەستە بە تێکرای بەرهەمهێنانی تاکەوە (العيداني، ٢٠٢٣، الصفحات ٣٥-٣٦).

چەمکی هێزی کار یەکێکە لە چەمکە گرنگەکان لە توێژینەوەکانی دانیشتووواندا، گوزارشت لە توێژێکی دانیشتووان دەکات کە ئەرکی بنیاتنانی کۆمەڵگە و شارستانییەت و گەشـەسـەندنی هەموو بوارەکانی چالاکیی ئابووریی لە ئەستۆ دەگرێت (البركات، ٢٠٢١، صفحة ٦٥)و کاریگەری لەسـەر ژیانی دانیشـتووان و بەرهەمەکانیان هەیە، هەروەها هێزی کار کاریگەر دەبێت بە (مردن و منداڵبوون و هاوسـەرگیری، جیابوونەوە و کۆچی دانیشـتووان) (البركات، ٢٠٢١، صـفحة ٦٥)، بۆیە قەبارەی هێزی کار لە هەر کۆمەڵگایەکی مرۆڤایەتیدا نیشـاندەرێکی ڕاسـتەقینەیە بۆ تواناکانی ئابووری و بەرهەمهێنان و ووزەی بزوێنەری. گەشـەی دانیشـتووان بە یەکێک لە دیاردە جوگرافیە گرنگە دادەنرێت کە جوگرافیناسی مرۆیی بە تایبەت جوگرافیای دانیشـتووان بایەخی زۆری پێ دەدەن ئەمەش کار دەکاتە سـەر چالاکییە مرۆییەکانی دانیشـتووان، کە پێویستە لە هەر توێژینەوەیەکی دانیشتووان لەبەر چاو بگیرێت، چونکە کۆمەڵگەی دانیشـتووان تایبەتمەندییەکی دینامیکی هەیە بە هۆی ئەو جموجووڵە بەردەوامانەی لە ئەنجامی زیادبوون و کەمبوونی ژمارەی دانیشتووانەوە ڕوودەدات (احمد و ئەوانیتر، ٢٠٢٢، لاپەڕە ١١١)

قەبارەی دانیشـــتوانی قەزای کەلار زۆر زیادیکردووە لەگەڵ زیادبوونی ژمارەی دانیشـــتوان ژمارەی خزمەتگوزارییە فێرکارییەکانیش دیســـان زیادیکردووە بەڵام هێشـتا ئەو خزمەتگوزاریانە لە ئاسـتی پێداویسـتی دانیشـتوانەکەی نییە و تارادەیەک سـنوردارە، ئەم زیادبوونەی ژمارەی دانیشـــتوان پێویســـتی بە دامەزراندنی خزمەتگوزارییە فێرکاری زیاتر هەیە، ئەم هۆکارە وایکردووە بەهۆی نەبوونی خوێندنگەی پێویســـت لە زۆربەی خوێندنگەکان دوو دەوامی و سێ دەوامی دەکەن، ئەوەش پێویســـتی بە ژمارەیەکی زیاتری مامۆســـتا هەیە بۆ پڕکردنەوەی کەموکوڕی میلاکاتی خوێندنگەکان.

تەوەرەی یەکەم: قەبارە و گەشەی هێزی کار:

1.1 لە سەر ئاستی یەکەکارگێڕییەکان/ قەزای کەلار:

لەســـەر ئـاســـتی گشـــتیی قەزاکە، هێزی کار لە کەرتی پەروەردەدا گەشـــەیەکی بەرچـاوی بەخۆیەوە بینیووە. کۆی ژمـارەی کـارمەنـدان لە **4,981** کەسەوە لە ساڵی ٢٠١٥ بۆ **6,310** کەس لە ساڵی ٢٠٢٤ بەرزبووەتەوە. ئەمەش بە تێکرای گەشەی ساڵانەی **2.7%** بووە. بڕوانە خشتەی (١).

بەڵام کاتێک ماوەکە دابەش دەکەین بۆ دوو قۆناغ، جیاوازییەکی ڕوون دەبینین:

- **قۆناغی یەکەم :(2015-2020)** گەشـــەکە تا ڕادەیەک خاو بووە و تێکرای گەشـــەی ســـاڵانە تەنها **1.1%** بووە. ئەمەش ڕەنگە بۆ قەیرانی دارایی و ڕاگرتنی دامەزراندن لەو ساڵانەدا بگەڕێتەوە.
- **قۆناغی دووەم :(2020-2024)** گەشەکە بەشێوەیەکی بەرچاو خێرابووە و تێکرای گەشەی ساڵانە بازی داوە بۆ **4.7%**، کە نزیکەی چوار هێندەی قۆناغی پێشـووترە. ئەمەش ئاماژەیە بۆ دەسـتپێکردنەوەی دامەزراندن (بەتایبەت بەشـێوەی گرێبەسـت و وانەبێژ) و زیادبوونی پێویستیی کەرتەکە بە مامۆستا و فەرمانبەر.

ئەم گەشە گشتییە لەسەر ئاستی قەزاکە بۆ چەند هۆکارێکی سەرەکی دەگەڕێتەوە، لەوانە:

١. زیادبوونی ژمارەی دانیشتووان :بەهۆی هاتنی ژمارەیەکی زۆری ئاوارە لە ناوچەکانی ناوەڕاست و باشووری عێراق دوای ساڵی (٢٠١٤) و زیادبوونی سروشتیی دانیشتووان، فشارێکی زۆر کەوتووەتە سەر کەرتی پەروەردە.
٢. فراوانبوونی پرۆسەی خوێندن :زیادبوونی ژمارەی منداڵان لە تەمەنی خوێندندا وایکردووە کە قوتابخانەی نوێ بکرێتەوە و پۆلی نوێ زیادبکرێت، ئەمەش پێویستی بە دامەزراندنی مامۆستای نوێ هەبووە.
٣. سەقامگیریی ناوچەکە :سەقامگیریی ئەمنی و ئابووریی قەزای کەلار بە بەراورد بە ناوچەکانی دەوروبەر، بووەتە هۆی ئەوەی ببێتە ناوەندێکی سەرنجڕاکێش بۆ ژیان و کارکردن.
٤. دامەزراندنی حکومی :لە ماوەی ڕابردوودا، بەتایبەتی دوای ساڵی (٢٠٢٠)، حکومەت ژمارەیەکی بەرچاو لە مامۆستایانی بەشێوەی گرێبەست و وانەبێژ دامەزراندووە بۆ پڕکردنەوەی کەموکورتییەکان (صالح، ٢٠٢٥).

1.2له سەر ئاستی یەکە کارگێڕییەکان/ ناحیەکان:

بەڵام کاتێک وردتر لە گەشەکە دەڕوانین لەسەر ئاستی یەکە کارگێڕییەکان و لە ماوە جیاوازەکاندا، جیاوازییەکی بەرچاو دەبینرێت:

- **ناوەندی قەزای کەلار:** زۆرترین گەشەی بەخۆیەوە بینیوە و ژمارەی هێزی کار لە (٣,٢٢٢) کەسەوە لە (٢٠١٥) بۆ (٤,١٩٢) کەس لە (٢٠٢٤) زیادیکردووە. تێکڕای گەشەی ساڵانە لە ماوەی (٢٠٢٠-٢٠٢٤) گەیشتووەتە .(6%) **هۆکارە سەرەکییەکانی ئەم گەشەیە** بریتین لە: کۆچی بەردەوامی دانیشتووان لە گوند و ناحیەکانەوە بۆ ناوەندی شار، دامەزراندنی ژمارەیەکی زۆر مامۆستای وانەبێژ و گرێبەست، و کردنەوەی قوتابخانەی نوێ بۆ کەمکردنەوەی قەرەباڵغی پۆلەکان.
- **ناحیەی رزگاری:** گەشەیەکی ئەرێنی و مامناوەندی هەبووە، کە ژمارەی هێزی کار لە (١,١٦٧) کەسەوە بۆ (١,٤١١) زیادیکردووە. تێکڕای گەشەی ساڵانە لە ماوەی (٢٠٢٠-٢٠٢٤) بریتی بووە لە .(4.6%) **هۆکارەکانی ئەم گەشەیە** دەگەڕێتەوە بۆ: زیادبوونی دانیشتووانی ناحیەکە، زۆریی ژمارەی گوندەکانی (٤٥ گوند) کە زۆربەیان قوتابخانەیان هەیە، و دامەزراندنی مامۆستای نوێ بۆ پڕکردنەوەی پێداویستیی قوتابخانەکان (صالح، ٢٠٢٥).

ناحیەی پێباز: ئەم ناحیەیە لە دۆخێکی پێچەوانەدایە. سەرەڕای گەشەکردنی لە ماوەی یەکەمدا، بەڵام لە ماوەی (٢٠٢٠-٢٠٢٤) تووشی پاشەکشەیەکی گەورە بووە بە تێکڕای گەشەی ساڵانەی .(‎-7%) **هۆکارە سەرەکییەکانی ئەم پاشەکشەیە** بریتین لە:

أ- بە هۆی پشتگوێخستنی گیروگرفتەکانی مامۆستایان لە لایەن حکومەتەوە بەشێک لەو مامۆستایانەی بە شێوازی وانە بێژ دامەزرابوون لەپیشەکەیان دوور کەوتنەوە بە هۆی دواکەوتنی مووچەکانیان و بەرزی تێچووی هاتووچۆ.

ب-بەشێک لە گەنجانی دەرچووی زانکۆو پەیمانگاکان بە هۆی هەبوونی هەلی کاری نوێ بەمووچەیەکی باشتر لە ڕێکخراوەکان و کەرتی تایبەت لە پیشەی مامۆستایی دوور دەکەونەوە.

ج-خانەنشین بوونی ژمارەیەک مامۆستا بە هۆی تەمەنی یاسایی خانەنشین بوونیانەوە، هەروەها دانەمەزراندنی مامۆستا بۆ پڕکردنەوەی جێگەکانیان.

د-بە هۆی نەبوونی هەلی کار لە ناحیەی پێباز ژمارەیەکی زۆری دانیشتوانی ناحیەکە و ژمارەیەکی زۆری مامۆستایان کۆچیانکردووە بۆ شاری کەلار بە هۆی دروستکردنی پرۆژەی نیشتەجێبوون بۆ مامۆستایان لە ناوەندی قەزای کەلا.

هـ-زۆربەی مامۆستایانی ناحیەکە بە تایبەتی گوندەکان خەڵکی شاری کەلارن بە ئۆتومبێل هاتووچۆ دەکەن لە نێوان قوتابخانە و شوێنی نیشتەجێبوونیان، زۆربەی گوندەکانی ناحیەکە دوورن لە سەنتەری شارستانی، هەر بۆیە مامۆستایان کەمتر حەز لە دامەزراندن دەکەن لە گوندەکانی ناحیەکە (صالح، ٢٠٢٥).

- **ناحیەی شێخ تەوێڵ:** بەرزترین تێکڕای گەشەی لە ماوەی دووەمدا تۆمارکردووە کە دەگاتە .(12.6%) ژمارەی هێزی کار لە (١٤٨) کەسەوە بۆ (٢٧٥) کەس بەرزبووەتەوە. **هۆکاری ئەم گەشە خێرایە** دەگەڕێتەوە بۆ کردنەوەی چەندین قوتابخانەی بنەڕەتی و ئامادەیی لەدوای بە ناحیەکردنی لە ساڵی (٢٠٠٥) و دابینکردنی میلاکی پێویست بۆیان لەلایەن وەزارەتی پەروەردەوە، هەروەها چەند قوتابخانەیەک لە سنوری گوندەکانی ناحیەی شێخ تەویل کراوەتەوە کە ژمارەیان دەگاتە (١٧) قوتابخانەی بنەڕەتی و (١) خوێندنگەی ئامادەیی، لەلایەن وەزارەتی پەروەردەوە مامۆستای پێویست بۆ ئەو قوتابخانە و خوێندنگەیانە دابینکراوە. بۆ زانینی ئاستی زیادبوونی ڕێژەی گەشەی هێزی کار لەسەر ئاستی یەکە کارگێڕییەکانی ناوچەی لێکۆڵینەوە بڕوانە شێوەی (١).

سەبارەت بە تێکڕای گەشەی هێزی کار لە ماوەی نێوان ساڵانی (٢٠١٥-٢٠٢٤) لەسەر ئاستی قەزای کەلار، دەبینین کە کۆی هێزی کاری کەرتی پەروەردە لە ساڵی (٢٠١٥)دا (٤,٩٨١) کارمەند بووە، بەڵام ئەم ژمارەیە لە ساڵی (٢٠٢٤) بۆ (٦,٣١٠) کارمەند زیادیکردووە. تێکڕای گەشەی ساڵانەی هێزی کار لەم ماوەیەدا دەگاتە (٢,٧%). هۆکارەکانی ئەم زیادبوونە بۆ چەند فاکتەرێکی سەرەکی دەگەڕێتەوە، لەوانە:

أ .**فاکتەری دیمۆگرافی:** قەزای کەلار گەشەیەکی بەرچاوی دانیشتووانی بەخۆیەوە بینیوە، بەتایبەتی بەهۆی هاتنی ژمارەیەکی زۆری ئاوارە لە ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی حکومەتی عێراق، بەتایبەت دوای ساڵی ٢٠١٤ و سەرهەڵدانی گرووپی تیرۆریستیی داعش. ئەمەش فشارێکی زۆری خستووەتە سەر قوتابخانەکان و پێویستیی بە مامۆستای نوێ زیاد کردووە.

ب .**فاکتەری پەروەردەیی:** زیادبوونی ژمارەی منداڵان لە تەمەنی خوێندندا، وایکردووە کە هەوڵی بەردەوام بدرێت بۆ دروستکردنی قوتابخانەی نوێ و فراوانکردنی قوتابخانەکانی ئێستا. لەم ماوەیەدا، پەیمانگەی ئامادەکردنی مامۆستایان لە کەلار ڕۆڵێکی گرنگی لە پێگەیاندنی مامۆستایاندا هەبووە و ژمارەیەکی زۆر لە دەرچووانی لە سنوورەکەدا دامەزرێنراون.

ت .**فاکتەری سیاسی و ئەمنی:** دۆخی سەقامگیریی ناوچەکە بە بەراورد بە ناوچەکانی تری عێراق، وایکردووە ببێتە ژینگەیەکی لەبار بۆ نیشتەجێبوون و کارکردن.

ث .**فاکتەری ئابووری و خزمەتگوزاری:** پەرەپێدانی پرۆژە خزمەتگوزارییەکان، وەک کارەبا و ئاو، یارمەتیدەر بووە لە باشترکردنی ژینگەی کارکردن لەناو قوتابخانەکاندا.

ج .**فاکتەری کۆمەڵایەتی:** زیادبوونی ژمارەی مامۆســتایانی ڕەگەزی مێ بە بەراورد بە ڕەگەزی نێر لە قوتابخانە بنەڕەتییەکاندا، کە ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ئارەزووی زیاتری ڕەگەزی مێ بۆ پیشەی مامۆستایەتی.

بە گشـتی دەتوانین بڵێین، بەرزبوونەوەی ڕێژەی گەشـەی هێزی کاری پەروەردەیی لە قەزای کەلار لە ماوەی نێوان سـاڵانی (٢٠١٥-٢٠٢٤) دەرەنجامی کارلێکی فاکتەرە دیمۆگرافی، ئابووری، پەروەردەیی و سـیاسـییەکانە، کە بووەتە هۆی گەشـەسـەندنی کەرتی پەروەردە و باشـترکردنی دەرفەتی خوێندن بۆ قوتابیان. بۆ بینینی وردەکاریی گۆڕانکارییەکانی هێزی کار، بڕوانە خشتەی.(1)

خشتەی (١)

قەبارەی هێزی کار لە کەرتی پەروەردە و تێکڕای گەشەیان بە پێی یەکە کارگێڕییەکانی قەزای کەلار

لە ماوەی نێوان ساڵانی (٢٠١٥-٢٠٢٠-٢٠٢٤)

یەکەی کارگێڕی	ئاماژەکانی دانیشتوان	٢٠١٥	٢٠٢٠	٢٠٢٤
ناوەندی قەزای کەلار	ژمارەی هێزی کار	٣٢٢٢	٣٣٢٠	٤١٩٢
	تێکڕای گەشەی ساڵانە		٠,٦	٦
ناحیەی ڕزگاری	ژمارەی هێزی کار	١١٦٧	١١٨٠	١٤١١
	تێکڕای گەشەی ساڵانە		٠,٢	٤,٦
ناحیەی پێباز	ژمارەی هێزی کار	٤٤٤	٥٧٧	٤٣٢
	تێکڕای گەشەی ساڵانە		٥,٤	-٧
ناحیەی شێخ تەویل	ژمارەی هێزی کار	١٤٨	١٧١	٢٧٥
	تێکڕای گەشەی ساڵانە		٢,٩	١٢,٦
قەزا	ژمارەی هێزی کار	٤٩٨١	٥٢٤٨	٦٣١٠
	تێکڕای گەشەی ساڵانە		١,١	٤,٧
تێکڕای گەشەی هێزی کار لە ماوەی نێوان ساڵانی (٢٠١٥-٢٠٢٤)				
ژمارەی هێزی کار		٢٠١٥	٢٠٢٤	
		٤٩٨١	٦٣١٠	
تێکڕای گەشەی ساڵانە			٢,٧	

سەرچاوە/ کاری توێژەر بە پشت بەستن بە:

١. حکومەتی هەرێمی کوردســتان، وەزارەتی پەروەردە، بەڕێوەبەرایەتی گشــتی پەروەردەی ئیدارەی گەرمیان، بەڕێوەبەرێتی پەروەردەی قەزای کەلار، بەشی پلانی پەروەردەیی، بەشی ئامار، (داتای بڵاونەکراوە)، لە ساڵانی(٢٠١٥-٢٠٢٠-٢٠٢٤).

٢. بەڕێوەبەرێتی پەروەردەی قەزای کەلار، هۆبەی پلانی پەروەردەیی(E-parwarda)، (داتای بڵاونەکراوە)، لە ساڵی (٢٠٢٤).

٣. بۆ دەرهێنانی ڕێژەی گەشەی هێزی کار پشت بەستراوە بەم هاوکێشەی خوارەوە:

$$r=\left(t\sqrt{\frac{p1}{p0}}-\times100\right)$$

r= تێکڕای گەشــەی ســاڵانە، p1= ژمارەی دانیشــتوان لە کۆتا ســەرژمێری ، P0= ژمارەی دانیشــتوان لە ســەرژمێری پێشــوو، t= ژمارەی ساڵەکانی نێوان دوو سەرژمێری (الحديثي، ٢٠٠٠، صفحة ٢٩١)

شێوەی (١)

تێکڕای ڕێژەی گەشەی هێزی کاری پەروەردە لە سەر ئاستی یەکە کارگێڕییەکانی قەزای کەلار لە ساڵانی (٢٠١٥-٢٠٢٠-٢٠٢٤)

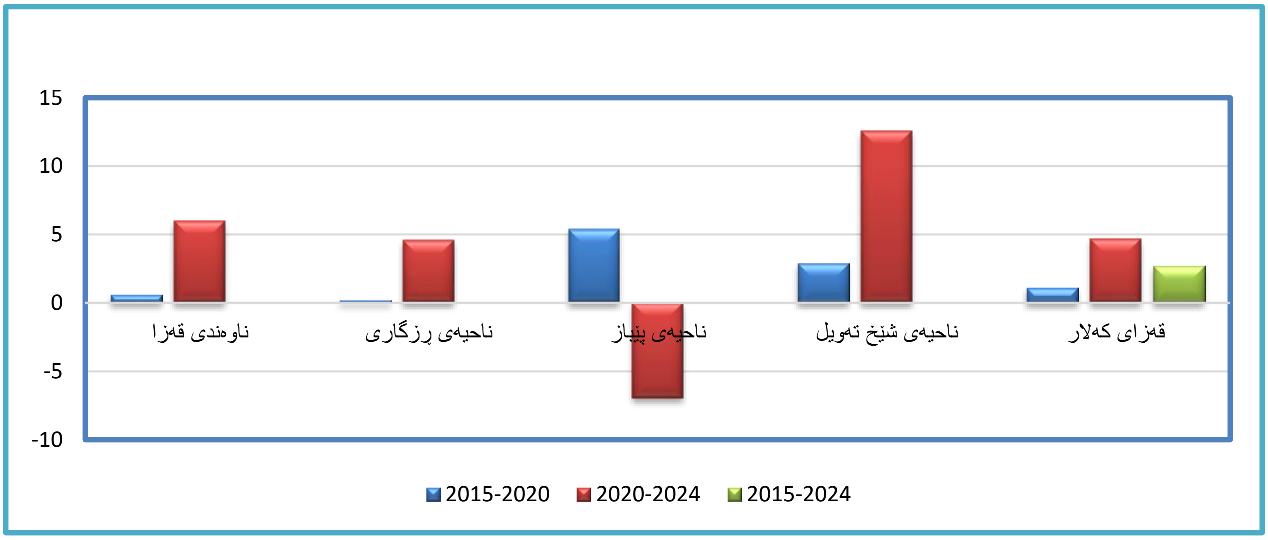

سەرچاوە کاری توێژەر پشت بەست بە خشتەی (١).

تەوەری دووەم/ دابەشبوونی جوگرافی هێزی کار لە کەرتی پەروەردە لە قەزای کەلار:

ئەو ڕاستیانەی پەیوەستن بە دابەشبوونی دانیشتوان لە وردترین ڕاستییە دیموگرافیەکانە کاتێک زانیاری دیموگرافی پێویست بۆ لێکۆڵینەوە لەبەردەستدا بێت (الوائلي، ٢٠٢٠، صفحة ٣٠).گومانی تێدا نییە لێکۆلینەوە لە دابەشبوونی دانیشتوان و گۆڕانکارییەکانی لە ناوچەیەکدا گرنگیەکی زۆری هەیە لە لێکۆلینەوە جوگرافیەکاندا بە تایبەتی لە جوگرافیای دانیشتواندا، چونکە دەروازەیەکە لەرێگەیەوە شێوازی دابەشبوونی دانیشتوان دەبینین (الزيادي، ٢٠١٨، صفحة ٢٤٤).

١. دابەشبوونی ژمارەیی و ڕێژەیی هێزی کار لە کەرتی پەروەردە لە قەزای کەلار بە پێی ڕیزبەندییان بۆ ساڵانی خوێندنی (٢٠٢٤-٢٠٢٥):

مەبەست لە دابەشبوونی ژمارەیی و ڕێژەیی بریتییە لە دابەشبوونی دانیشتوان بەسەر ئەو ڕووبەرە زەویەی لەسەر دەژین (سعدي، ٢٠١٩، صفحة ١٩)، یان بریتییە لە دابەشبوونی ژمارەیی دانیشتوان لە ناوچەو هەرێمە جیاوازەکان، یان ناوچەیەکی دیاریکراو لە ماوەو کاتێکی دیاریکراودا، دابەشبوونی ڕێژەیی یەکێکە لە گونجاوترین ئامرازەکان بۆ دەرخستنی بە های ڕێژەیی دانیشتوانی هەریەکەیەکی کارگێڕی (قەزا یان ناحیە)، لەبەرئەوە گرنگی لێکۆلینەوە لە دابەشبوونی جوگرافی دانیشتوان پەیوەستە بە زانینی ڕادەی گردبوونەوە یان پەرشوبلاوی دانیشتوان لە ناوچەیەکی دیاریکراودا (السعيدى، ٢٠٢٤، صفحة ٤٥١)، واتای ئەم چەمکە لە بنەڕەتدا دەرخستنی قەبارەو چەندێتی دانیشتوانە و خاڵی دەستپێکردنی پۆلێنکردنی ناوچەکان و دیاریکردنی ئاست و پلەکانیانە بەبێ ئەوەی ڕەچاوی ئەوە بکرێ کە ئەم قەبارەیە چی پێکدەهێنێت لە کۆی ڕێژەی دانیشتوانی ناوچەکە (ناصر، ٢٠٠٥، صفحة ٢٣٩). شایەنی باسە دابەشبوونی ڕێژەیی لە لێکۆڵینەوە جوگرافیەکاندا بە تایبەتی لە لێکۆڵینەوەکانی دانیشتواندا زۆرترین بەکارهێنانی هەیە بۆ بەراوردکردن لە نێوان داردە جیاوازەکان (الزيادي، ٢٠١٨، صفحة ٢٤٤).

ئەگەر سەرنجی خشتەی (٢) بدەین، جیاوازییەکی زۆر لە دابەشبوونی هێزی کاردا هەیە بەپێی یەکە کارگێڕییەکانی ناوچەکە. کۆی گشتی هێزی کاری کەرتی پەروەردە لە ساڵی (٢٠١٥) بریتی بووە لە **4,981** کارمەند، بەڵام ئەم ژمارەیە زیادیکردووە لە ساڵی (٢٠٢٠) بۆ **5,248** کەس، و دیسانەوە بەردەوام بووە لە زیادبوون و لە ساڵی (٢٠٢٤) دەگاتە **6,310** کارمەندی پەروەردەیی. هۆکاری ئەم زیادبوونە بۆ چەند هۆکارێک دەگەڕێتەوە، لەوانە:

أ- گەشەکردنی دانیشتووانی ناوچەکە، بەتایبەتی هاتنی ژمارەیەکی زۆری ئاوارە.

ب- زیادبوونی منداڵانی تەمەنی خوێندن و زۆربوونی ژمارەی دەرچووانی کۆلێژ و پەیمانگاکان.

ت- کردنەوەی قوتابخانەی نوێ، بەتایبەتی لە قۆناغی بنەڕەتی.بەتایبەتی بنەڕەتی لە گەڕەکە نوێیەکانی نیشتەجێبوون لە ناو قەزاکە، بەمەش ژمارەی قوتابیان زیاد دەکات، ئەوەش پێویستی بەدامەزراندنی مامۆستای نوێ هەبوو بە شێوەی هەمیشەیی یان گرێبەست، وە هەندێک لە قوتابخانەکان سیستەمی "بەیانیان و پاشنیوەڕۆ" کاردەکەن بۆ کەمکردنەوەی فشار لەسەر قوتابخانەکان، هەر بۆیە پێویستی بە ژمارەیەکی زیاتری هێزی کاردەبێت بۆ پڕکردنەوەی پێداویستی ئەو دامەزراوە فێرکاریانە،

بەڵام **لەســەر ئاســتی یەکە کارگێرییەکان (ناحیەکان)، ناوەندی قەزای کەلار** بە درێژایی ماوەی توێژینەوەکە بە ریزبەندیی یەکەم دێت کە زۆرترین هێزی کاری پەروەردەیی تێدا کۆبووەتەوە. لە ســاڵی (٢٠١٥)، ژمارەی هێزی کاری کەرتی پەروەردە بریتی بووە لە 3,222 کارمەند، کە بە ڕێژەی ٦٤,٦% ی کۆی هێزی کاری کەرتی پەروەردەی پێکهێناوە. ئەم ژمارەیە لە ساڵی (٢٠٢٠) زیادیکردووە بۆ 3,320 کارمەند، کە بە ڕێژەی ٦٣,٢%ی کۆی هێزی کاری کەرتی پەروەردەی پێکهێناوە. ئەم ژمارەیە بەردەوام بووە لە زیادبوون و لە ســاڵی (٢٠٢٤) ژمارەیان دەگاتە 4,192 کارمەند، کە ڕێژەی ٦٦,٤%ی هێزی کاری کەرتی پەروەردە پێکدەهێنێت.

هۆکاری زیادبوونی هێزی کاری پەروەردەیی دەگەڕێتەوە بۆ چەند هۆکارێک: ناوەندی قەزا ژمارەیەکی زیاتر لە قوتابخانەی بنەڕەتی و ئامادەیی لە خۆدەگرێت بەراورد بە ناحیەکانی دیکەی قەزاکە، ئەمەش پێویســتی بە ژمارەیەکی زیاتر لە هێزی کاری پەروەردەیی هەیە، بەشــێکی زۆری مامۆســتایان پێیان باشــە دابنرێن یان بگوازرێنەوە بۆ ناوەندی قەزا چونکە: نزیکترە لە ناوچەی نیشــتەجێبوونیان ، هەروەها ناوەندی قەزا خزمەتگوزاری و ژێرخانی پەروەردەیی و کارگێری باشـتر پێشـکەش دەکات، ئەو هۆکارانە وایکردووە ناوچەکە ببێتە شـوێنی ڕاکێشـانی ژمارەیەکی زۆری دانیشتوان لە ناوچەکانی دەوروبەری قەزاکە.

لە کاتێکدا **ناحیەی ڕزگاری** بە ریزبەندیی دووەم دێت لە ڕووی ژمارە و ڕێژەی هێزی کاری پەروەردەیی. لە ســاڵی (٢٠١٥)، ژمارەی هێزی کاری پەروەردە بریتی بووە لە 1,167 کارمەند، کە بە ڕێژەی ٢٣,٤%ی هێزی کاری پەروەردەیی پێکهێناوە. ئەم ژمارەیە لە ســاڵی (٢٠٢٠) زیادیکردووە بۆ 1,180 کارمەند، کە بە ڕێژەی ٢٢,٥%ی هێزی کاری پەروەردەیی پێکهێناوە. بەڵام لە ساڵی (٢٠٢٤)، ئەم ژمارەیە بەرزبووەتەوە بۆ 1,411 کارمەند، کە بە ڕێژەی٢٢,٤%ی هێزی کاری پەروەردەیی قەزاکە پێکدەهێنێت.، ئاشـکرایە زۆری ژمارەیی هێزی کاری پەروەردەیی لە ناحیەکە دیسان دەگەڕێتەوە بۆ زۆری ژمارەی دانیشتوانی ناحیەکە، لە ئەنجامی پرۆسـەی ڕوخاندنی گوندەکانی ناحیەی گەرمیانەوە دروست بووە لەســەردەمی ڕژێمی بەعس کە زۆرینەی دانیشــتوانی گوندەکانی تێدا نیشــتەجێکران، ســەرباری ئەوەش ناحیەکە لە ڕووی ئاســتی خزمەتگوزاری و کارگێریەوە لەپێشترە بەراورد ناحیەکانی دیکە، ئەوەش وایکردووە ببێتە شوێنی ڕاکێشانی دانیشتوان، هەروەها بوونی ژمارەیەکی زۆری دامەزراوەی فێرکاری لە ناحیەکە هەموو ئەوانە هۆکارێکن بۆ زیادبوونی ژمارەی هێزی کاری پەروەردەیی.

بەڵام **ناحیەی پێباز** بە پلەی سێیەم دێت. لە ساڵی (٢٠١٥)، ژمارەی هێزی کار بریتی بووە لە 444 کارمەند، کە ڕێژەی ٩%ی هێزی کاری کەرتی پەروەردەی پێکهێناوە. ئەم ژمارەیە لە ســاڵی (٢٠٢٠) زیادیکردووە بۆ 577 کارمەند، کە ڕێژەی ١١%ی هێزی کاری پەروەردەیی پێکهێنـاوە. بەڵام لە ســاڵی (٢٠٢٤)، ژمـارەکە کەمبووەتەوە بۆ 432 کـارمەنـد، کە ڕێژەی ٦,٨%ی کۆی هێزی کـاری کەرتی پەروەردە پێکدەهێنێت.

کەمبوونەوەی هێزی کاری پەروەردەیی لە ناحیەکە دەگەڕێتەوە بۆ چەند هۆکارێک لەوانە: کۆچکردنی دانیشــتوانی ناحیەکە بۆ ناوەندی قەزای کەلار بەهۆی نەبوونی هەلی کار، ئەو هۆکارەش کاریگەری لەسـەر کەمبوونەوەی ژمارەی دانیشـتوانی ناحیەکە و ڕەنگدانەوەی لەسـەر کەمبوونەوەی ژمارەی قوتابیان و هێزی کاری پەروەردەیی هەبووە، هەروەها دروســتکردنی خانووی نیشــتەجێوونی مامۆســتایان بەناوی (گوندی مامۆســتایان) لە ناوەندی قەزای کەلار و گونجاوی نرخەکەنیان هۆکارێکی تربووە کە بەشــێکی زۆری مامۆســتایانی ناحیەی پێباز بە خێزانەوە شوێنی نیشتەجێبوونیان بگۆڕن یان بۆ گواستنەوە بکەن بۆ دامەزراوە فێرکارییەکانی ناوەندی قەزای کەلار.

سەبارەت بە **ناحیەی شێخ تەویل**، بە پلەی چوارەم دێت. لە ساڵی (٢٠١٥)، ژمارەی هێزی کار بریتی بووە لە 148 کارمەند، کە بە ڕێژەی ٣%ی هێزی کاری کەرتی پەروەردە پێکهێناوە. ئەم ژمارەیە زیادیکردووە لە ســاڵی (٢٠٢٠) بۆ 171 کارمەند، کە ڕێژەی ٣%ی هێزی کاری لە کەرتی پەروەردە پێکهێناوە. لە کاتێکدا ئەم ژمارەیە لە ســاڵی (٢٠٢٤) دەگاتە 275 کارمەند، کە ڕێژەی ٤,٤%ی کۆی هێزی کاری پەروەردەیی لەســەر ئاســتی قەزا پێکدەهێنێت.. هۆکاری کەمی ژمارەی هێزی کاری پەروەردەیی لە ناحیەکە دەگەڕێتەوە بۆ چەند هۆکارێک لەوانە: کەمی ژمارەی قوتابیان ئەوەش بەهۆی کەمی ژمارەی دانیشـتوانی ناحیەکە بەراورد بە ناحیەکانی تر، چونکە ناحیەکە دەکەوێتە ناوچەیەکی جوگرافی تارادەیەک دوور لە ناوەندی قەزاکە و خراپی ڕیگاوبانی ناوچەکە، وایکردووە کە ڕۆژانە مامۆسـتایان بە ئاستەم بگەنە قوتابخانەکانی ناحیەکە، ئەو هۆکارەش بەربەستێکی گەورەی دروستکردووە کە مامۆستایان ئارەزووی دامەزراندن یان بەردەوامبوون نەکەن لە دامەزراوە فێرکارییەکانی ناحیەکە، و مامۆسـتایان پێیان باشـە لە دوای دەسـت بەکاربوون داوای گواسـتنەوە بکەن بۆ ناوەندی قەزای کەلار، چونکە بەشـێکی زۆری مامۆســتایانی ناحیەکە نیشــتەجێی ناحیەکەنین بەڵکو نیشــتەجێی ناوەندی قەزای کەلارن ڕۆژانە هاتوو دەکەن بە ئۆتۆمێلی تایبەتی خۆیان یاخود بە ئۆتۆمبێلی کرێ (پاص) لەسەر ئەرکی خۆیان ئەمەش بارگرانیەکی ئابووری زۆر دروستدەکات لەسەر مامۆستایان.

خشتەی (2)

دابەشبوونی ژمارەیی و ڕێژەیی هێزی کار لە لەسەر یەکەکارگێرییەکانی قەزای کەلار بۆ ساڵی (2024)

یەکەی کارگێڕی	٢٠١٥	%	٢٠٢٠	%	٢٠٢٤	%	ڕیزبەندی
ناوەندی قەزا	٣٢٢٢	٦٤,٦	٣٣٢٠	٦٣,٢	4192	٦٦,٤	١
ناحیەی ڕزگاری	١١٦٧	٢٣,٤	١١٨٠	٢٢,٥	1411	٢٢,٤	٢
ناحیەی پێباز	٤٤٤	٩	٥٧٧	١١	432	6.8	٣
ناحیەی شێخ تەویل	١٤٨	٣	١٧١	٣,٣	275	٤,٤	٤
کۆی قەزا	٤٩٨١	١٠٠	٥٢٤٨	١٠٠	6310	100	

سەرچاوە/ کاری توێژەر بە پشت بەست بە:- بەڕێوەبەرێتی پەروەردەی قەزای کەلار، هۆبەی پلان/ (E.parwarda)، (داتای بڵاونەکراوە)، لە ساڵی (٢٠٢٤).

٢. دابەشبونی ژینگەیی هێزی کار لە کەرتی پەروەردە بە پێی یەکە کارگێرییەکانی قەزای کەلار:

دابەشـبوونی ژینگەیی دانیشـتوان واتە پرۆسـەی دابەشـبوونی دانیشـتوانە لەسـەر بنەمای شـار و گوندەکان، بەو پێیەی لە هەموو توێژینەوەکانی دانیشتواندا گرنگییەکی زۆری هەیە، بە ئاوێنەیەک دادەنرێت کە ڕەنگدانەوەی هەموو توخمەکانی جوگرافیای سروشتی و مرۆیی پێکەوە کارلێک لەگەڵ یەکتردا دەکەن، وەک چۆن هەموو داتاکانی دیمۆگرافی و کۆمەڵایەتی و ئابووری لێیەوە دروست دەبن، جگە لە هەموو ئەو ڕاسـتیانەی پەیوەسـتن بە جۆرەکانی کۆبوونەوەی دانیشـتوان و فۆرمەکانی نیشـتەجێبوون و چۆنیەتی دابەشـبوونی، ئەم پۆلینکردنە تایبەتمەندە یەکێکە لە بابەتە گرنگەکان بۆ نیشـاندانی پەیوەندی ئاڵۆگۆڕی نێوان مرۆڤەکان و ئەو خاکەی کە لەسـەری دەژین (طالب و ئاکرەیی، ٢٠١٢، صـفحة ٦٤). گرنگی دابەشـبوونی ژینگەیی زانینی سروشـتی ئەو کۆمەڵگەیە کە لێکۆڵینەوەی لەسـەر دەکرێت، وێنەیەکی ڕوونمان پێدەدات کە ئایا کۆمەڵگەی لێکۆڵینەوە شـارنشـین یان گوندنشـین ئەوەش لەڕێگەی ئەو زانیاریانەی تایبەتن بە ناوچەی لێکۆڵینەوە (عزیز، 2019، صفحة 211).

لەسـەر ئاسـتی قەزای کەلار، جیاوازییەکی ڕوون دەبینین لە دابەشـبوونی هێزی کار لە کەرتی پەروەردەی ناوچەکە بەپێی ژینگە لە سـاڵی (٢٠٢٤)، وەک لە خشـتەی (٣)دا دیارە. هێزی کاری کەرتی پەروەردە لە سـنووری شـارنشـینی قەزای کەلار دەگاتە 5,041 کارمەند، کە بە ڕێژەی ٧٩,٩%ی کۆی هێزی کـاری پەروەردەیی قەزاکە پێکـدەهێنێـت. بەڵام لە نـاوچە گـونـدنشـــینەکـانـدا، ژمـارەی هێزی کـار دەگاتە 1,269 کارمەند، کە بە ڕێژەی ٢٠,١%ی هێزی کاری کەرتی پەروەردە پێکدەهێنن.، هۆکاری نایەکسـانی لە دابەشـبوونی هێزی کار دەگەڕێتەوە بۆ بوونی ژمارەی زۆری دامەزراوە پەروەردەییەکان لە سنوری شارنشینی قەزاکە کە ژمارەیان دەگاتە (٩٢) دامەزراوەی پەروەردەیی، چونکە ناوچەکە چڕبوونەوەی دانیشـتوانی زۆرە و خزمەتگوزاری پەروەردەییەکان زۆرو جۆراو جۆرن لەبەرامبەردا لە ناوچەگوندنشـیەکان بە هۆی کەمی چڕی دانیشتوان پێویستی بۆ هێزی کاری پەروەردەیی و خزمەتگوزارییە پەروەردەییەکان کەمترە.

لەسـەر ئاستی یەکە کارگێرییەکان (ناحیەکان)، لە سـنووری شـارنشـینی (الحضر) لە ناوەندی قەزای کەلار، زۆرترین ژمارەی هێزی کاری تێدا کۆبووەتەوە کە دەگاتە 3,673 کارمەنـد، کە بە ڕێژەی ٨٨,١%ی کۆی هێزی کاری پەروەردەیی لەخۆدەگرێت. بەڵام لە سـنووری گوندنشـینی (الريف)دا، لە ناوەندی قەزای کەلار ژمارەی هێزی کار دەگاتە 494 کارمەند، کە بە ڕێژەی ١١,٩% ی هێزی کاری پەروەردەیی ناوەندی قەزاکە پێکدەهێنێت.

لە سـنوری شـارنشـینی ناحیەی پێباز هێزی کارلە کەرتی پەروەردەیی دەگاتە (١٨٣) هێزی کار لە (٤٢,٤%) کۆی هێزی کاری پەروەردە لە خۆدەگریت لە سـەر ئاسـتی ناحیەکە، لە کاتێکدا ژمارەی هێزی کار لە کەرتی پەروەردە لە گوندەکانی ناحیەکە دەگاتە (٢٤٩) دەسـتی کار لە (٥٧,٦%) کۆی گشـتی هێزی کاری پەروەردەیی ناحیەکە لە خۆ دەگریت، هۆکاری بەرزی ئەم ڕێژەیەی هێزی کار بۆ زۆری ژمارەی گوندەکانی ناحیەکە دەگەڕێتەوە کە ژمارەیان(٣٠) گوندە لەو ژمارەیە (٢٠) گوندیان قوتابخانەی بنەڕەتی تێدا بنیاتنراوە.

لە سـنوری شـارنشـینی ناحیەی ڕزگاری ژمارەی هێزی کار لە کەرتی پەروەردە دەگاتە (١١٤٣) هێزی کار، لە (٧٩,٦%) کۆی هێزی کاری پەروەردەیی لە سنوری شـارنشـینی ناحیەی ڕزگاری پێکهێناوە، لە کاتێکدا ژمارەی هێزی کار لە کەرتی پەروەردەی لە گوندنشـینەکانی ناحیەی ڕزگاری دەگاتە (٢٩٣) هێزی کار بە ڕێژەی (٢٠,٤%) کۆی هێزی کاری کەرتی پەروەردە لە لە سەر ئاستی ناحیەکە پێکهێناوە.

لەهەمانکاتدا لە ناحیەی شیخ تەویل ژمارەی هێزی کار لە کەرتی پەروەردە لە سنوری شارنشینی ناحیەکە دەگاتە (٤٢) هێزی کار بەرێژەی (١٥,٣%) کۆی هێزی کاری پەروەردە لە سنوری شارنشینی ناحیەکەی پێکهێناوە، لە کاتێکدا ژمارەی هێزی کار لە کەرتی پەروەردە لە گوندنشینەکانی ناحیەکە دەگاتە (٢٣٣) هێزی کار کە بەرێژەی (٨٤,٧) لە کۆی هێزی کاری پەروەردە لەسەر ئاستی ناحیەی شێخ تەویل پێکهێناوە، ئەگەر سەرنج بدەین ژمارە و رێژەی هێزی کار لە کەرتی پەروەردە لە گوندنشینەکانی سنوری ناحیەی شێخ تەویل زیاترە لە هێزی کار لە کەرتی پەوەردەی ناوەندی ناحیەی شێخ تەویل ئەمەش بۆ زۆری ژمارەی گوندەکانی ناحیەکەدەگەڕێتەوە کە ژمارەی گوندەکانی (٤٣) گوندە،خوێندنی بنەڕەتی لە زۆربەی گوندەکانی سەر بەناحیەکە بنیاتنراوە کە ژمارەیان (١٦) قوتابخانەی بنەڕەتی دەبێت جگە لەوەش کەمی دامەزراوە و خزمەتگوزاری پێویست بۆ ناوەندی ناحیەی شێخ تەویل و دووری ناحیەکە لە ناوەندی قەزای کەلار. بۆ زانینی دابەشبوونی ژینگەیی هێزی کار لە کەرتی پەروەردە بڕوانە نەخشەی (٢).

خشتەی (٣)

دابەشبوونی ژمارەیی و رێژەیی هێزی کار بە پێی ژینگە لەسەر ئاستی یەکەکارگێڕییەکانی قەزای کەلار بۆ ساڵی (٢٠٢٤)

ژینگە	شار		گوند		گشتی کۆی	رێژە
یەکەی کارگێڕی	ژمارە	%	ژمارە	%		
ناوەندی قەزای کەلار	3673	88.1	494	11.9	4167	100
ناحیەی پێباز	183	42.4	249	57.6	432	100
ناحیەی رزگاری	1143	79.6	293	20.4	1436	100
ناحیەی شێخ تەویل	42	15.3	233	84.7	275	100
قەزا	5041	79.9	1269	20.1	6310	100

سەرچاوە/ کاری توێژەر بە پشت بەست بە:- بەڕێوەبەرێتی پەروەردەی قەزای کەلار، هۆبەی پلان/ (E.parwarda)، (داتای بڵاونەکراوە)، ساڵی (٢٠٢٤).

نەخشەی (٢)

دابەشبوونی هێزی کار بە پێی ژینگە لەسەر ئاستی یەکەکارگێڕییەکانی قەزای کەلار بۆ ساڵی (٢٠٢٤)

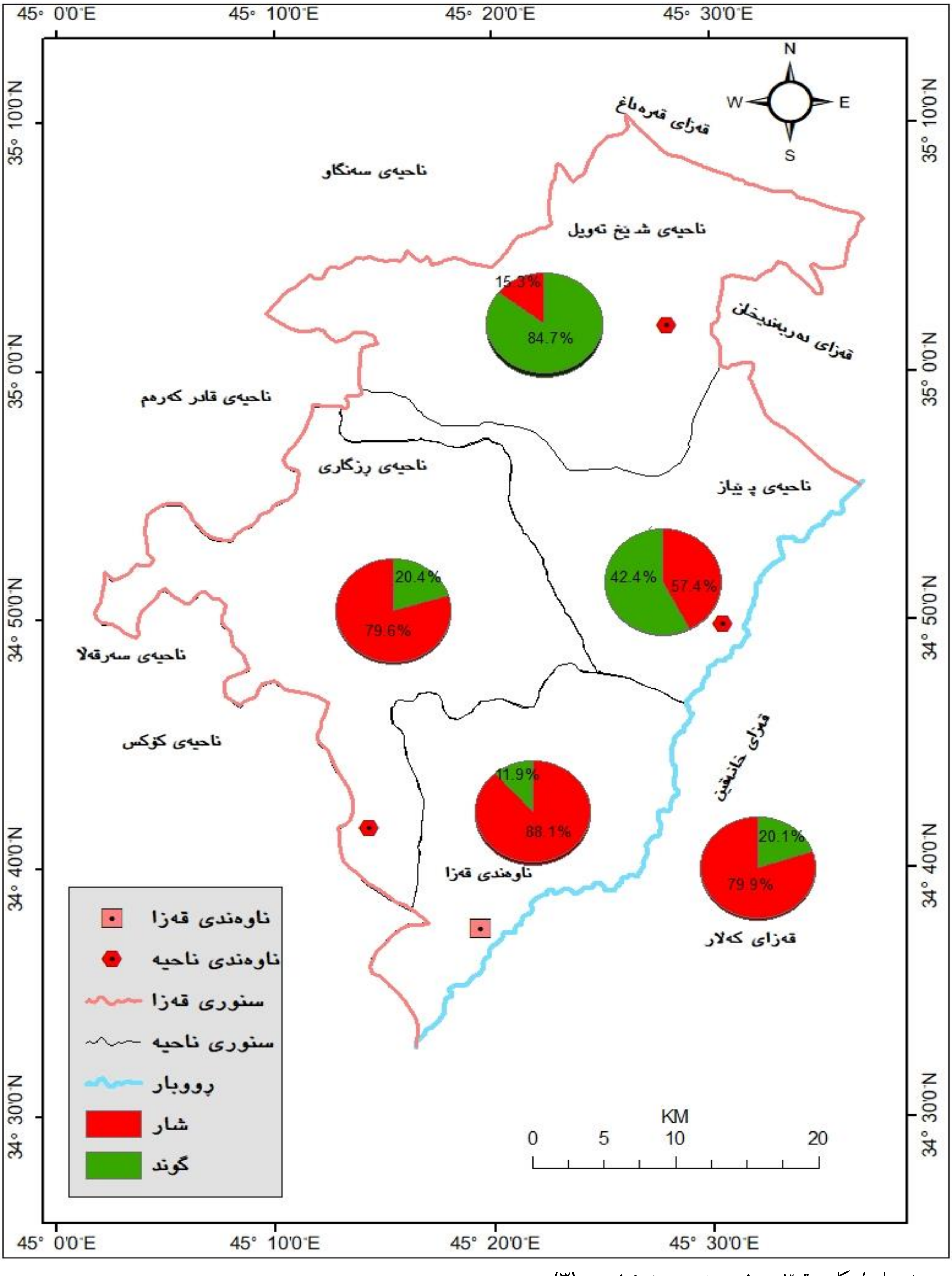

سەرچاوە/ کاری توێژەر پشت بەست بە خشتەی (٣).

٣. دابەشبوونی هێزی کار لە کەرتی پەروەردە بە پێی دامەزراوە فێرکارییەکان و ناونیشانی پیشەیی و ڕیزبەندییان لە سەر ئاستی یەکە کارگێرییەکان:

گومانی تێدانیە کە پەروەردە لە پێداویستی و پایە گرنگەکانی هەر کۆمەڵگەیەکە، و یەکێکە لەو ئامرازە سەرەکیانەی کە گەلان لە گەشەکردن و پێشکەوتنی ئابوری و کۆمەڵایەتیدا پشتی پێدەبەستن بۆ بەدیهێنانی هوشیاری نەتەوەیی و دانانی بنەمای زانست لە ناو گەلەکەیاندا ،کە یارمەتیدەرە لە بنیاتنانی مرۆڤ و شارستانیەت (حسن، ٢٠٢٤، صفحة ١١٣). دابەشبوونی هێزی کار بەپێی چالاکییە ئابوورییەکان، کاریگەرییەکی بەرچاوی لەسەر پێکهاتەی ئابووریی هەموو کۆمەڵگاکان هەیە و ڕەنگدانەوەی ڕادەی بەشداربوونی دانیشتوان و ڕێژەکەیەتی لە هەر چالاکیەک یان کەرتێک لە پێکهاتەی ئابووری، هەروەها دەتوانرێت سوود لە سەرچاوە مرۆییە زیادەکانی هەرکەرتێکی دیاریکراو وەربگرێت و جارێکی تر دابەشبکرێنەوە بەسەر ئەو کەرتانەی کە بەدەست کەمی دەستی کارەوە دەناڵێنن (الحسناوي، ٢٠٢٣، صفحة ٧٦٨). لێرەدا تیشک دەخەینە سەر هێزی کار لە کەرتی پەروەردە لەقەزای کەلار بە پێی دابەشبوونی ڕیزبەندییان لە دامەزراوەکانی خزمەتگوزاری فێرکاری ناوچەی لێکۆڵینەوە.

٣,١ دابەشبوونی ڕیزبەندی هێزی کاری کەرتی پەروەردە بە پێی دامەزراوە فێرکارییەکان:

لە سەر ئاستی قەزای کەلار هێزی کار لە دامەزراوەکانی خوێندنی بنەڕەتی لە ڕیزبەندیی یەکەمدایە، کە ژمارەیان دەگاتە 4,754 کارمەند، کە بە ڕێژەی ٧٥%ی کۆی گشتیی هێزی کاری کەرتی پەروەردە پێکدەهێنێت،مەبەستمان لە هێزی کار لە خوێندنی بنەڕەتی سەرجەم مامۆستایانی بنەڕەتی و فەرمانبەران و خزمەتگوزارەکانی ئەو قۆناغەی خوێندنە لە هەردوو ڕەگەزی (نێرو مێ) کە ئەرکی بەڕێوەبردن و ڕێکخستنی پرۆسەی خوێندنیان لە ئەستۆگرتووە، سەبارەت بە ژمارەی هێزی کار لە خوێندنی ئامادەیی، لە ڕیزبەندیی دووەمدان، کە ژمارەیان دەگاتە 1,131 کارمەند، و بە ڕێژەی ١٧,٩%ی کۆی هێزی کار پێکدەهێنن.، ئەم قۆناغەی خوێندن لە دوای خوێندنی بنەڕەتییەوە دەست پێدەکات کە خوێندکار لە تەمەنی (١٥) ساڵیەوە دەچێتە ئەو قۆناغەی خوێندن، ئەم قۆناغە لە سێ پۆلی خوێندن پێک دێت پۆلەکانی (١٠+١١+١٢) ئامادەیی هەردوو بەشی (وێژەیی و زانستی) لە خۆ دەگرێت، بەڵام لە ڕیزبەندیی سێیەمدا، باخچەکانی ساوایان دێن، کە ژمارەیان دەگاتە 333 کارمەند، و بە ڕێژەی ٥,٣% ی کۆی هێزی کاری پەروەردەیی پێکدەهێنن، قۆناغی باخچەی ساوایان بەگرنگترین قۆناغی بەر خوێندن دادەنرێت بۆ بنیاتنانی کەسایەتی منداڵ چونکە ئەم قۆناغە ڕۆڵێکی گرنگی هەیە لە پێشخستنی بەهرەو تواناکانی منداڵ و گەشەپێدانی لایەنی مەعریفی و زمانەوانی و جەستەییەکەی منداڵان، لەکاتێکدا ڕیزبەندیی چوارەم، خوێندنی خێرایە، کە ژمارەیان 33 کارمەندە و ڕێژەی ٠,٥ % ی کۆی هێزی کار پێکدەهێنێت، ڕیزبەندیی پێنجەم، خوێندنی پیشەییە، کە ژمارەیان 31 کارمەندە و ڕێژەی ٠,٥%ی کۆی هێزی کار پێکدەهێنێت، ڕیزبەندیی شەشەم، قوتابخانەکانی نەهێشتنی نەخوێندەوارییە، کە کەمترین ژمارەیان هەیە و دەگاتە 28 کارمەند، و بە ڕێژەی ٠,٤% ی کۆی هێزی کاری کەرتی پەروەردەیی پێکدەهێنن.

لەسەر ئاستی یەکە کارگێرییەکانی (ناحیەکان)ی ناوچەی لێکۆڵینەوە، دابەشبوونی هێزی کار لەسەر ئاستی یەکە کارگێرییەکاندا جیاوازیی بەرچاو نیشان دەدات، کە تێیدا قۆناغی خوێندنی بنەڕەتی لە هەموو یەکەکاندا پشکی شێری بەرکەوتووە. لە ناوەندی قەزای کەلار، هێزی کار لە دامەزراوەکانی خوێندنی بنەڕەتی بە 3,050 کارمەند (٧٢,٩%) لە ڕیزبەندیی یەکەمدایە. هۆکاری ئەمەش بۆ زۆریی ژمارەی دانیشتووان و قوتابخانە بنەڕەتییەکان دەگەڕێتەوە. دوای ئەو، خوێندنی ئامادەیی دێت بە 815 کارمەند (١٩,٤%)، پاشان باخچەی ساوایان بە 253 کارمەند (٦%). کەمترین ڕێژەش بۆ خوێندنی خێرا تۆمار کراوە کە تەنها 17 کارمەندە.(0.4%)

لە ناحیەی ڕزگاری، لێرەشدا خوێندنی بنەڕەتی بە 1,092 کارمەند (٧٧,١%) لە پلەی یەکەمدایە. خوێندنی ئامادەیی بە 249 کارمەند (١٧,٦%) لە پلەی دووەم و باخچەی ساوایان بە 62 کارمەند (٤,٤%) لە پلەی سێیەمدایە.

لە ناحیەی پێباز، خوێندنی بنەڕەتی بە ڕێژەیەکی زۆر باڵادەستە و 354 کارمەندی هەیە (٨١,٩%). خوێندنی ئامادەیی بە 50 کارمەند (١١,٦%) و باخچەی ساوایان بە 18 کارمەند (٤,٢%) لە پلەکانی دواتردا دێن. جێی سەرنجە کە لەم ناحیەیەدا هیچ دامەزراوەیەکی خوێندنی پیشەیی نییە.

لە ناحیەی شێخ تەویل، تەنها دوو جۆر دامەزراوەی پەروەردەیی هەیە. خوێندنی بنەڕەتی بە ڕێژەیەکی بەرچاو لە پێشەنگدایە و 258 کارمەندی هەیە (٩٣,٨%)، لە کاتێکدا خوێندنی ئامادەیی تەنها 17 کارمەندی هەیە.(6.2%)

ئەگەر سەرنجی خشتەی (٤) بدەین ژمارەی هێزی کار لە قۆناغی بنەڕەتی بە پلەی یەکەم دێن هۆکاری ئەوەش بۆ زۆری ژمارەی قوتابخانەی بنەڕەتی دەگەڕێتەوە لە ناوچەی لێکۆڵینەوە کەژمارەیان دەگاتە (١٦٦) قوتابخانەی بنەڕەتی، تەنها ناوەندی قەزای کەلار (٨٢) قوتابخانەی بنەڕەتی تێدایە، لە ناحیەی ڕزگاری (٤٥) قوتابخانەی بنەڕەتی تێدایە، لە ناحیەی پێباز(٢٢) قوتابخانەی بنەڕەتی تێدایە، لە ناحیەی شێخ تەویل (١٧) قوتابخانەی بنەڕەتی تێدایە، ئەمەش بۆ زۆری ژمارەی دانیشتوانی قەزاکە دەگەڕێتەوە، و زۆری ژمارەی قوتابیانی بنەڕەتی بەراورد بە قۆناغەکاتی تری خوێندن، ئەمەش پێویستی بە دامەزراندنی ژمارەیەکی زۆری مامۆستایانی دەرچووی پەیمانگەکان هەیە کە

هەڵگری بڕوانامەی دبلۆم و دبلۆمی گەشەپێدانن، هەروەها مامۆستایانی ڕەگەزی مێ زیاتر حەزدەکەن لە قوتابخانە بنەڕەتییەکان دادەمەزرێن چونکە ئەرکی بە خێوکردنی ماڵ وخێزانی زیاتر لە ئەستۆیە و هەربۆیە پیشەیی مامۆستایی لە قوتابخانە بنەڕەتییەکان گونجاو ترە و ئاسانترە، لەبەرئەوەی کاتی مانەوە لە قوتابخانە بنەڕەتییەکان کەمترە بەراورد بە دامەزراوە فێرکارییەکانی تر، هەروەها نزیکی قوتابخانە بنەڕەتییەکان لە شوێنی نیشتەجێوونی مامۆستایان (صالح، ٢٠٢٥). بۆ زانینی دابەشبوونی ڕیژەیی هێزی کار بە پێی دامەزراوە فێرکارییەکان بڕوانە نەخشەی(٣).

خشتەی (٤)

دابەشبوونی ژمارەیی و ڕێژەیی هێزی کار بەپێی دامەزراوە فێرکارییەکان لە قەزای کەلار بۆ ساڵی (٢٠٢٤)

دامەزراوەی پەروەردەیی	ناوەندی قەزا	ڕیزبەند	ناحیەی ڕزگاری	ڕیزبەند	ناحیەی پێباز	ڕیزبەند	ناحیەی شێخ تەوێڵ	ڕیزبەند	کۆی گشتی (قەزا)	پلە
خوێندنی بنەڕەتی	3,050 (72.9%)	1	1,092 (77.1%)	1	354 (81.9%)	1	258 (93.8%)	1	**4,754 (75.0%)**	**1**
خوێندنی ئامادەیی	815 (19.4%)	2	249 (17.6%)	2	50 (11.6%)	2	17 (6.2%)	2	**1,131 (17.9%)**	**2**
باخچەی ساوایان	253 (6.0%)	3	62 (4.4%)	3	18 (4.2%)	3	0 (0.0%)	3	**333 (5.3%)**	**3**
خوێندنی پیشەیی	31 (0.7%)	4	0 (0.0%)	6	0 (0.0%)	6	0 (0.0%)	3	**31 (0.5%)**	**4**
خوێندنی خێرا	17 (0.4%)	6	8 (0.6%)	4	8 (1.9%)	4	0 (0.0%)	3	**33 (0.5%)**	**5**
نەهێشتنی نەخوێندەواری	20 (0.5%)	5	6 (0.4%)	5	2 (0.5%)	5	0 (0.0%)	3	**28 (0.4%)**	**6**
کۆی گشتی	**4,192 (100%)**	-	**1,436 (100%)**	-	**432 (100%)**	-	**275 (100%)**	-	**6,310 (100%)**	-

سەرچاوە/ کاری توێژەر پشت بەست بە:- بەڕێوەبەرێتی پەروەردەی قەزای کەلار، هۆبەی پلان/ (E.parwarda)، (داتای بڵاونەکراوە)، لە ساڵی (٢٠٢٤).

نەخشەی (٣)

دابەشبوونی ڕێژەیی هێزی کارلە پەروەردە بەپێی دامەزراوە فێرکارییەکان لە سەر ئاستی قەزای کەلار بۆ ساڵی (٢٠٢٤)

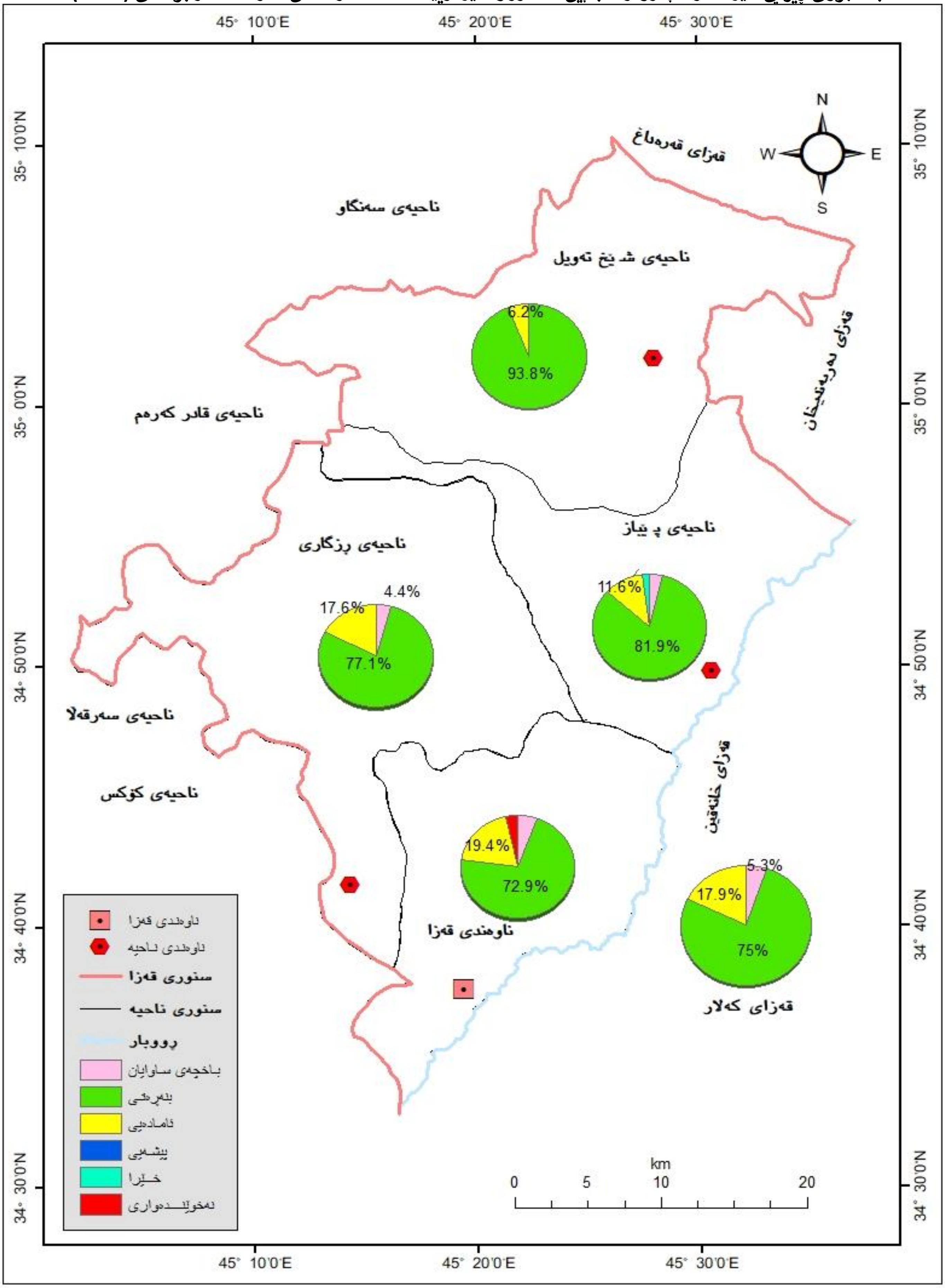

سەرچاوە/ کاری توێژەر پشت بەست بە خشتەی (٤).

٣,٢ دابەشبوونی هێزی کاری کەرتی پەروەردە بە پێی ناونیشانی پیشەیی و ریزبەندیان:

هێزی کار لە کەرتی لە قەزای کەلار لە پۆلێنی جۆراو جۆر پێکهاتوون، لە مامۆستای باخچە و مامۆستای بنەڕەتی و ئامادەیی و مامۆستایانی تایبەت بە خوێندنی خێرا و نەهێشتنی نەخوێندەواری کە لە دامەزراوە پەروەردەییەکان کاردەکەن و بڕوانامەی جیاوازیان هەیە، هەروەها لەگەڵ کارمەندانی کارگێری و خزمەتگوزاری کە خاوەنی بڕوانامە و پیشەی جۆراوجۆرن لە ناو دامەزراوە فێرکارییەکاندا. بڕوانە خشتەی (٥).

لە سەرئاستی قەزای کەلار مامۆستایانی باخچە و خوێندنی بنەرەتی ریزبەندی یەکەمیان وەرگرتووە کە ژمارەیان گەیشتووەتە (٤٦١٧) کەس بەرێژەی (٧١,٤%) لە کۆی هێزی کار لە قەزاکەدا پێکدەهێنێت، هۆکاری بەرزی رێژەی ئەم گروپە دەگەڕێتەوە بۆ زۆری ژمارەی قوتابخانەی بنەرەتی، ئەمەش پێویستی بە ژمارەیەکی زۆری کادیری پەروەردەیی و کارگێری و خزمەتگوزاری هەیە بۆ پڕکردنەوەی پێداویستی قوتابخانەکان، بەڵام مامۆستایانی ئامادەیی و پیشەیی ریزبەندی دووەمیان هەیە ژمارەیان دەگاتە(١٠٣٩) هێزی کار بە رێژەی لە (١٦,٥%) کۆی هێزی کار پێکدەهێنن لە قەزاکەدا، بەڵام سەبارەت بە هێزی کار لە فەرمانبەران و ستافی خزمەتگوزاری لە دامەزراوە پەروەردەییەکانی قەزاکە لە ریزبەندی سێیەمدان کە ژمارەیان گەیشتووەتە (٥٩٧) هێزی کار وە لە (٩,٥%) هێزی کار پێکدەهێنن

لەسەر ئاستی یەکە کارگێرییەکانی (ناحیەکان)ی، ئەمە لە کاتێکدا نزمترین ریزبەندی لە قەزاکەدا لە پشکی خوێندنی خێراو نەهێشتنی نەخوێندەوارییە کە ژمارەیان (٧٣) دەستی کارە و لە (٠,٩%) لە کۆی هێزی کاری پەروەردە لە قەزاکە پێکدەهێنن.

دابەشبوونی هێزی کار بەپێی ناونیشانی پیشەیی لەنێوان یەکە کارگێرییەکاندا جیاوازیی هەیە، بەڵام لە هەموویاندا مامۆستایانی باخچەی ساوایان و قۆناغی بنەڕەتی زۆرترین رێژەیان پێکهێناوە.

لە سەر ئاستی یەکە کارگێرییەکانی (ناحیەکان)ی قەزای کەلار، ناوەندی قەزای کەلار کۆی هێزی کار لە پەروەردە دەگاتە (٤١٦٧) هێزی کار، مامۆستایانی باخچەی ساوایان و خوێندنی بنەڕەتی لە ناوەندی قەزای کەلار لە ریزبەندی یەکەمدان،کە ژمارەیان دەگاتە (٢٩٧٤) بەرێژەی (٧١,٤%) کۆی هێزی کاری پەروەردەیی لەسەر ئاستی قەزا پێکدەهێنن، هۆکاری بەرزی ئەم رێژەیە لە ناوەندی قەزا بۆ زۆری ژمارەی دانیشتوان و زۆری ژمارەی دامەزراوە فێرکارییەکان دەگەڕێتەوە کە تەنها لە ناوەندی قەزای کەلار (٩) باخچەی ساوایانی تێدایە لە کۆی (١٣) باخچەی ساوایانی سنوری قەزای کەلار، و (٨٢) قوتابخانەی بنەڕەتی تێدایە لە کۆی (١٦٥)قوتابخانەی بنەڕەتی سنوری قەزای کەلار.

بەڵام مامۆستایانی ئامادەیی و پیشەیی لە ریزبەندی دووەمدان ژمارەیان دەگاتە (٧٣٣) هێزی کار کە بە رێژەی (١٧,٦%) کۆی هێزی کاری پەروەردەیی قەزاکە پێکدەهێنن، هەرچی فەرمانبەرانی کارگێری و خزمەتگوزارییە ریزبەندی سێیەمیان هەیە کە ژمارەیان دەگاتە(٤٢٧) هێزی کار کە بەرێژەی (١٠,٢%) کۆی هێزی کاری پەروەردەیی لە ناوەندی قەزا پێکدەهێنن، نزمترین رێزبەندی لە پشکی هێزی کاری پەروەردەییە لە خوێندنی (خێراو نەهێشتنی نەخوێندەواری)کە ژمارەیان دەگاتە (٣٣) هێزی کار کە بەرێژەی (٠,٨%) کۆی هێزی کار کەرتی پەروەردەیی پێک دەهێنن.

لە کاتێکدا لە ناحیەی رزگاری کۆی هێزی کاری پەروەردەیی دەگاتە (١٤٣٦) هێزی کار لە سەر ئاستی ناحیەکە، مامۆستایانی باخچە وخوێندنی بنەڕەتی بە ریزبەندی یەکەم دێن کە ژمارەیان دەگاتە(١٠٥٦) بکە بە رێژەی (٧٣,٥%) کۆی هێزی کاری پەروەردەیی پێکدەهێنن، لە ناحیەی رزگاری (خوێندنگەی پیشەیی) تێدا نیە، تەنها قوتابخانەی ئامادەیی تێدایە، هەر بۆیە تەنها مامۆستایانی خوێندنی ئامادەیی لە ریزبەندی دووەمدان ژمارەیان دەگاتە (٢٤٣) هێزی کار کە بە رێژەی (١٦,٩%) کۆی هێزی کاری پەروەردە پێکدەهێنن لە سەر ئاستی ناحیەکە، سەبارەت بە کارمەندانی کارگێری و خزمەتگوزاری لە ریزبەندی سێیەمدان کە ژمارەیان دەگاتە(١٢٣) هێزی کار و لە (٨,٦%) کۆی هێزی کاری پەروەردە لە سەر ئاستی ناحیەکە پێکدەهێنن، لە کاتێکدا کارمەندانی کارگێری و خزمەتگوزاری لە نزمترین ریزبەندیان هەیە ژمارەیان دەگاتە(١٤) هێزی کار و لە(١%) کۆی هێزی کار لە کەرتی پەروەرد پێکدەهێنن لەسەر ئاستی ناحیەی رزگاری.

بەڵام لە ناحیەی پێبازدا کۆی هێزی کاری پەروەردەیی دەگاتە (٤٣٢) هێزی کار لەسەرئاستی ناحیەکە، مامۆستایانی باخچە و خوێندنی بنەڕەتی لە ریزبەندی یەکەمدان کە ژمارەیان دەگاتە (٣٣٨) هێزی کار بە رێژەی لە (٧٨,٢%) کۆی هێزی کاری پەروەردەیی لەسەر ئاستی ناحیەکە پێکدەهێنن ، بەڵام ریزبەندی دووەم لە پشکی مامۆستایانی ئامادەیی یە کە ژمارەیان دەگاتە (٤٧) هێزی کار کە بەرێژەی لە (١٠,٩%) کۆی هێزی کاری پەروەردەیی پێکدەهێنن، لەکاتێکدا ریزبەندی سێیەم لە پشکی فەرمانبەرانی کارگێری و خزمەتگوزاری یە کە ژمارەیان دەگاتە (٣٧) هێزی کار و لە (٨,٦%) هێزی کاری پەورەردەیی لەسەر ئاستی ناحیەی پێباز پێکدەهێنن، سەبارەت بە هێزی کار لە (خوێندنی خێرا و نەهێشتنی نەخوێندەواری) بە ریزبەندی چوارەم و پێنجەم دێن بەدوای یەکدا ژمارەیان دەگاتە (١٠) هێزی کار کە بە رێژەی لە (٢,٣%) کۆی هێزی کاری پەروەردەیی پێکدەهێنن، چونکە تەنها (١) قوتابخانەی خوێندنی خێرا و (١) قوتابخانەی نەهێشتنی نەخوێندەواری لە ناحیەکەدا هەیە.

سەبارەت بە ناحیەی شێخ تەویل کۆی هێزی کار لە ناحیەکەدا دەگاتە (٢٧٥) هێزی کار، پشکی هێزی کار لە باخچەی ساوایان و خوێندنی بنەڕەتی وەکو ناحیەکانی تر لە ریزبەندی یەکەمدایە کە ژمارەیان دەگاتە (٢٤٩) هێزی کار بە رێژەی (٩١%) کۆی هێزی کار لە سەر ئاستی ناحیەکە پێکدەهێنن، لە کاتێکدا هێزی کار لە خوێندنی ئامادەیی لە ریزبەندی دووەمدایە کە ژمارەیان دەگاتە (١٦) هێزی کار بەرێژەی (٦%) کۆی هێزی کار لە ناحیەکە پێکدەهێنێت، کەمی ژمارەی هێزی کار لە خوێندنی ئامادەیی ئەوەیە تەنها یەک خوێندنگەی ئامادەییە لە ناحیەکەدا هەیە و خوێندنگەی پیشەیی تێدا نییە، لە کاتێکدا کارمەندانی کارگێری و خزمەتگوزاری بە ریزبەندی سێیەم دێن کە ژمارەیان دەگاتە (١٠) هێزی کار و لە (٤%) کۆی هێزی کاری کەرتی پەروەردە پێکدەهێنن لە سەر ئاستی ناحیەکە.

هەروەکو لە خشتەی (٥) دەردەکەوێت، جیاوازی زۆر هەیە لە دابەشبوونی رێژەی هێزی کار لە کەرتی پەروەردە لە قەزای کەلار هۆکاری بەرزی رێژەی مامۆستایانی باخچەکانی ساوایان و قۆناغی بنەڕەتی دەگەڕێتەوە بۆ چەند هۆکارێکی کە پەیوەستە بە:

ئاسانی وەرگرتن (سهولە القبول) لە پەیمانگاکان، سیاسەتی پەروەردەیی وایە زۆرجار پێشینە(ئەولەویەت) بە قۆناغی بنەڕەتی دەدرێت بە دابینکردنی مامۆستای بنەڕەتی بۆ دڵنیابوون لە دەستڕاگەیشتنی گشتی بۆ خوێندنی بنەڕەتی، بە تایبەتی لە ناوچە گوندنشینەکان چونکە

خوێندن لە قۆناغی بنەڕەتی (الزامي) ناچارییە، وە مامۆستایانی قوتابخانەی بنەڕەتی دەتوانن چەند بابەتێک بڵێنەوە، بە پێچەوانەی خوێندنگە ئامادەییەکان کە پێویستی بە مامۆستای پسپۆڕ هەیە بۆ هەر بابەتێک.
زۆری خواســتی خوێندکاران بۆ خوێندن لە پەیمانگاکان بەتایبەتی ڕەگەزی مێ، بەهۆی کەمی ماوەی خوێندن و کەمی تێچووی خوێندن لە پەیمانگەکان، وەکەمی هەلی کاری جێگرەوە بۆ ڕەگەزی مێ جگە لەبواری پەروەردە، وە زۆری ژمارەی پەیمانگەکان. لەبەرامبەردا کەمی ژمارەی هێزی کار لە خوێندنگە ئامادەیی و پیشەییەکان دەگەڕێتەوە بۆ چەند هۆکارێک لەوانە:
خوێندنگەکان پێویستیان بە پسپۆری وورد تر هەیە لە بواری فیزیا و کیمیا و بیرکاری و زیندەوەرزانی و پسپۆرییەکانی تر، ئەم پسپۆریانە گرانن و دەرچووانی زانکۆ لەم پســپۆریانە کەمترن، وە زۆربەی دەرچووانی زانکۆکان جگە پەروەردە لە بواری تردا کاردەکەن، کە مووچەی زیاتر و دەرفەتی باشــتریان هەیە، ئەمەش وا دەکات کە هەلی دامەزراندنی هێزی کاری پەروەردەیی لە خوێندنگە ئامادەیی و پیشــەییەکان کەمتربێت.
ســەبارەت کەمی ژمارەی هێزی کار لە قوتابخانەکانی خوێندنی خێراو نەهێشــتنی نەخوێندەواری دەگەڕێتەوە بۆ کەمی گرنگی پێدانی لەلایەن حکومەت و دەزگاکانی ڕاگەیاندن، زۆر جار قوتابخانەی گەورە ســاڵان لە کاتە نەگونجاوەکاندا دەکرێنەوە (یا کاتی ئێوارانە یان لەناوچە دوورەکان)ە، وە کەمی پەیمانگە و زانکۆی تایبەت بە پســپۆری بواری خوێندنی گەورە ســاڵان، جگە لە لاوازی پلانی پەروەردەیی و پاڵپشــتی حکومەت بۆ قۆناغی نەهێشتنی نەخوێندەواری و خراپی بارو گوزەرانی دانیشتوان، کە بەو هۆیەوە ژمارەی قوتابیان لەم قۆناغەدا زۆر کەمن، بۆ زانیني جیاوازی لە دابەشبوونی ڕێژەیی هێزی کار بە پێی ناونیشانی پیشەیی (الوظیفي) لەسەر ئاستی یەکەکارگێڕییەکانی ناوچەی لێکۆڵینەوە، بڕوانە شێوەی (٢).

خشتەی (٥)

دابەشبوونی ژمارەیی و ڕێژەیی هێزی کار بە پێی ناونیشانی پیشەیی وەزیفی و ڕیزبەندی لە قەزای کەلار لە ساڵی ٢٠٢٤)

ناونیشانی پیشەیی	ناوەندی قەزا	پلە	ناحیەی ڕزگاری	پلە	ناحیەی پێباز	پلە	ناحیەی شێخ تەوێل	پلە	کۆی گشتی (قەزا)	پلە
مامۆستایانی باخچە و بنەڕەتی	2,974 (71.4%)	1	1,056 (73.5%)	1	338 (78.2%)	1	249 (91.0%)	1	**4,617 (73.0%)**	**1**
مامۆستایانی ئامادەیی و پیشەیی	733 (17.6%)	2	243 (16.9%)	2	47 (10.9%)	2	16 (6.0%)	2	**1,039 (16.0%)**	**2**
کارمەندانی کارگێڕی و خزمەتگوزاری	427 (10.2%)	3	123 (8.6%)	3	37 (8.6%)	3	10 (4.0%)	3	**597 (9.0%)**	**3**
م. خوێندنی خێرا و نەهێشتنی نەخوێندەواری	33 (0.8%)	4	14 (1.0%)	4	10 (2.3%)	4	0 (0.0%)	4	**57 (1.0%)**	**4**
کۆی گشتی	**4,167 (100%)**	-	**1,436 (100%)**	-	**432 (100%)**	-	**275 (100%)**	-	**6,310 (100%)**	-

سەرچاوە/ کاری توێژەر بە پشت بەست بە: بەڕیوەبەرێتی پەروەردەی قەزای کەلار، هۆبەی پلان (E.parwarda)، (داتای بڵاونەکراوە)، لەساڵی (٢٠٢٤).

شێوەی (٢)

دابەشبوونی ڕێژەیی هێزی کار بە پێی ناونیشانی پیشەیی لەسەر ئاستی یەکەکارگێڕییەکانی قەزای کەلار لە ساڵی (٢٠٢٤).

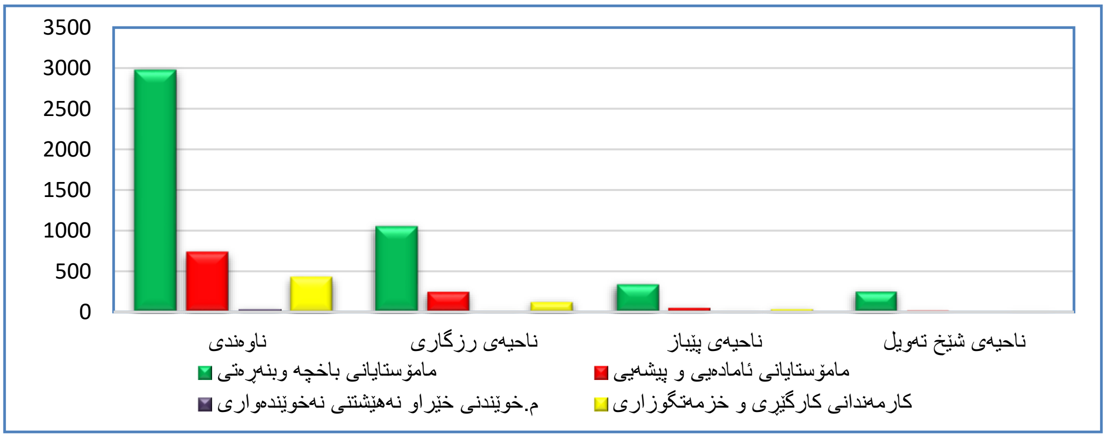

سەرچاوە/ کاری توێژەر پشت بەست بە خشتەی (5).

دەرئەنجام:

لێکۆڵینەوەکە گەیشتووەتە چەندین دەرئەنجامی گرنگ، کە لێرەدا بە کورتی خراونەتەروو:

١. **قەبارە و گەشـــەی هێزی کار:** قەبارەی هێزی کار لە کەرتی پەروەردەی قەزای کەلار لە ماوەی نێوان ســاڵانی (٢٠١٥-٢٠٢٤) بە گشـتی رووی لە هەڵکشـان کردووە. ژمارەی هێزی کار لە **4,981** کارمەند لە سـاڵی ٢٠١٥ بۆ **6,310** کارمەند لە سـاڵی ٢٠٢٤ بەرزبووەتەوە. تێکڕای گەشـەی ساڵانە لە نێوان (٢٠١٥-٢٠٢٠) نزیکەی **1.1%** بووە، و لە نێوان (٢٠٢٠-٢٠٢٤) بە شـێوەیەکی بەرچاو بۆ **4.7%** زیادیکردووە. هۆکارەکانی ئەم گەشـــەیە دەگەڕێتەوە بۆ زیادبوونی ژمارەی دانیشـــتووان، کردنەوەی قوتابخانەی نوێ، و دامەزراندنی مامۆستایان بەشێوەی هەمیشەیی و گرێبەست، بەتایبەتی لە دوای پەتای کۆرۆنا.

٢. **دابەشبوونی جوگرافی:** جیاوازییەکی بەرچاو لە دابەشبوونی جوگرافیی هێزی کاردا هەیە لەنێوان یەکە کارگێڕییەکاندا. ناوەندی قەزای کەلار بە ڕێژەی **66.4%** زۆرترین پشـکی هەیە، کە ئەمەش نیشـاندەری چڕبوونەوەیەکی زۆرە. دوای ئەو، ناحیەی ڕزگاری دێت بە ڕێژەی **22.4%**، لە کاتێکدا ناحیەکانی پێباز **(6.8%)** و شـێخ تەوێڵ **(4.4%)** پشـکێکی زۆر کەمتریان هەیە. ئەم دابەشـــبوونە نایەکسانە پەیوەستە بە جیاوازیی ژمارەی دانیشتووان، چڕی خزمەتگوزارییەکان، و نەبوونی پلانێکی ستراتیژیی هاوسەنگ.

٣. **دابەشبوونی ژینگەیی (شار و گوند):** لە رووی دابەشبوونی ژینگەییەوە، جیاوازییەکی قووڵ بوونی هەیە. ناوچە شارنشینەکان ڕێژەی ٧٩,٩%ی هێزی کاری پەروەردەییان لەخۆگرتووە، لە بەرامبەردا ناوچە گوندنشـــینەکان تەنها ٢٠,١% یان بەرکەوتووە. هۆکاری سەرەکیی ئەمەش چڕبوونەوەی دانیشتووان و زۆریی دامەزراوە پەروەردەییەکانە لە شارەکاندا.

٤. **دابەشـبوون بەپێی دامەزراوە فێرکارییەکان:** دابەشـبوون بەپێی جۆری دامەزراوەی فێرکاری، باڵادەسـتیی قۆناغی بنەڕەتی نیشـان دەدات. قوتابخانە بنەڕەتییەکان بە ڕێژەی **75%** زۆرترین هێزی کاریان تێدایە. دوای ئەوان، خوێندنگە ئامادەییەکان دێن بە **17.9%**، پاشان باخچەی ساوایان بە **5.3%**.

بێگومان هۆکاری جیاوازی لە نێوان ڕێژەی دامەزراوە فێرکارییەکان دەگەڕێتەوە بۆ چەند فاکتەرێک لەوانە:

أ- هۆکاری ســەرەکیی ئەم باڵادەســتییەی خوێندنی بنەڕەتی دەگەڕێتەوە بۆ ناچاریبوونی خوێندن (ئیلزامی)، زۆریی ژمارەی قوتابیان، و کردنەوەی قوتابخانەی بنەڕەتی لە زۆربەی گوند و گەڕەکەکاندا. لە بەرامبەردا، خوێندنی ئامادەیی پێویسـتی بە مامۆسـتای پسـپۆڕ هەیە و زیاتر لە ناوەندەکاندا چڕبووەتەوە. باخچەی ســاوایانیش بەهۆی ناچاری نەبوونی خوێندن و کەمی ژمارەیان لە ناوچە گوندنشینەکاندا، پشکی کەمتریان بەرکەوتووە.

ب- ســەبارەت بە قۆناغی ئامادەیی لەبەرئەوەی خوێندنگەی ئامادەیی پێویســتی بە مامۆســتای پســپۆڕ هەیە و زیاتر لە ناوەندەکاندا چڕبوونەتەوە، هەروەها ژمارەی خوێندکارانی کەوتوو یان وازهێنان لە خوێندن لەم قۆناغەدا زۆرن، هەر بۆیە ژمارەیەکی کەمتر هێزی کاری پەروەردەیی پێویستە.

ت- قۆناغی باخچەی ســاوایان لەبەرئەوەی قۆناغێکی ناچاری نییە (الزامی) نیە، و باخچەی ســاوایان تەنها لە ناوچە شــارنشــینەکاندا دامەزراون و لە ناوچە گوندنشـــینەکاندا بوونیان نییە، بەهۆی کەمی ژمارەی قوتابیانی تۆمارکراو ژمارەیەکەی کەمتر هێزی کاری پەروەردەیی لە خۆدەگرێت.

٥. دابەشبوونی هێزی کار بەپێی ناونیشانی پیشەیی، نایەکسانییەکی بەرچاو لە کەرتی پەروەردەی قەزای کەلاردا دەردەخات. دەرئەنجامە سەرەکییەکان بریتین لە:

١. **باڵادەســـتیی مامۆســـتایانی قۆناغی بنەڕەتی و باخچەی ســـاوایان:** ئەم توێژە بە ڕێژەی **73.1%** گەورەترین پشــکی هێزی کاری پەروەردەیی پێکدەهێنێت. هۆکارە سەرەکییەکانی ئەم باڵادەستییە بریتین لە:

- **ناچاریبوونی خوێندنی بنەڕەتی:** کە وادەکات زۆرترین ژمارەی قوتابی لەم قۆناغەدا بێت و پێویســـتی بە ژمارەیەکی زۆری مامۆستا هەبێت.
- **زۆریی ژمارەی قوتابخانە بنەڕەتییەکان:** کە لە زۆربەی گوند و گەڕەکەکانی ناوچەکەدا بوونیان هەیە.
- **ئاسانیی دامەزراندن:** دەرچووانی پەیمانگاکانی مامۆستایان بە شێوەیەکی سەرەکی لەم قۆناغەدا دادەمەزرێن، و مامۆستایانی بنەڕەتی دەتوانن چەندین بابەتی جیاواز بڵێنەوە، کە ئەمەش کارئاسانی دەکات بۆ پڕکردنەوەی پێویستییەکان.

٢. **پشـکی مامۆسـتایانی قۆناغی ئامادەیی و پیشـەیی:** ئەم توێژە بە ڕێژەی **16.5%** لە پلەی دووەمدا دێت. کەمیی ڕێژەیان بە بەراورد بە قۆناغی بنەڕەتی دەگەڕێتەوە بۆ:

- **پێویســتی بە پســپۆڕی ورد:** خوێندنی ئامادەیی پێویســتی بە مامۆســتای پســپۆڕ هەیە لە بوارەکانی وەک (فیزیا، کیمیا، بیرکاری و هتد).
- **کەمیی ژمارەی دەرچووانی پســپۆڕ:** دەرچووانی ئەم پســپۆڕییانە زۆرجار هەلی کاری باشــتر لە دەرەوەی کەرتی پەروەردە دەدۆزنەوە.
- **چڕبوونەوەی خوێندنگە ئامادەییەکان:** کە زیاتر لە ناوەندی شار و شارۆچکەکاندا بوونیان هەیە.

٣. **پشکی کارمەندانی کارگێڕی و خزمەتگوزاری:** ئەم توێژە بە ڕێژەی **9.5%** لە پلەی سێیەمدایە و پشکێکی کەمتری هەیە، کە ئەمەش نیشاندەری ئەوەیە کە زۆرینەی هێزی کار لە بواری وانەوتنەوەدایە.

٤. **پشکی مامۆستایانی خوێندنی خێرا و نەهێشتنی نەخوێندەواری:** ئەم توێژە بە ڕێژەی تەنها **0.9%** کەمترین پشکی هەیە. هۆکارەکەشی دەگەڕێتەوە بۆ کەمی گرنگیپێدانی ستراتیژی بەم بوارە و کەمی ژمارەی خوێندکاران تێیدا.

ئەم دابەشبوونە ئاماژەیە بۆ نایەکسانییەک لە پێکهاتەی هێزی کاردا، کە تێیدا قۆناغی بنەڕەتی بە شێوەیەکی زۆر چڕە لە مامۆستا، لە کاتێکدا قۆناغە باڵاکان و بوارە تایبەتمەندەکان ڕووبەڕووی کەمیی مامۆستای پسپۆڕ بوونەتەوە. ئەمەش پێویستیی داڕشتنی پلانێکی نوێ بۆ ڕاهێنان و دابەشکردنی مامۆستایان نیشان دەدات.

ڕاسپاردە:

لەسەر بنەمای دەرئەنجامەکانی ئەم توێژینەوەیە، چەند ڕاسپاردەیەک پێشنیار دەکرێت بەمەبەستی چارەسەرکردنی نایەکسانییەکان و بەدیهێنانی هاوسەنگی لە دابەشبوونی هێزی کار لە کەرتی پەروەردەی قەزای کەلاردا:

١. **داڕشتنی پلانی ستراتیژیی گشتگیر:**
پێویستە بەڕێوەبەرایەتیی پەروەردە پلانێکی ستراتیژیی گشتگیر و پشتبەستوو بە داتا دابڕێژێت بۆ دابەشکردنی هێزی کار. ئەم پلانە دەبێت لەسەر بنەمای پێوەری زانستی بێت، وەک: ژمارەی ڕاستەقینەی خوێندکاران لە هەر ناوچەیەک، پێویستیی ڕاستەقینەی قوتابخانەکان بە مامۆستا و پسپۆڕی جیاواز، و ڕەهەندە جوگرافییەکان (دووری و نزیکیی ناوچەکان).

٢. **چارەسەرکردنی کورتهێنان لە ناوچە دوورەدەستەکان:**
بۆ هاندانی مامۆستایان تا لە ناوچە گوندنشین و دوورەدەستەکاندا خزمەت بکەن، پێشنیار دەکرێت سیستەمێکی هاندان دابنرێت کە ئەم خاڵانە لەخۆ بگرێت: دابینکردنی دەرماڵەی داراییی تایبەت، ئاسانکاری لە هاتوچۆدا (دابینکردنی هۆکارەکانی گواستنەوە)، و دابینکردنی شوێنی نیشتەجێبوونی گونجاو.

٣. **پێداچوونەوە بە سیاسەتەکانی دامەزراندن و گواستنەوە:**
پێویستە پێداچوونەوەیەکی بنەڕەتی بە سیاسەتەکانی دامەزراندن و گواستنەوەی مامۆستایاندا بکرێت، بەجۆرێک کە دادپەروەری و کاراییی مسۆگەر بکات. دەبێت مەرجی توندتر دابنرێت بۆ گواستنەوەی مامۆستایان لە ناوچە دوورەدەستەکانەوە بۆ ناوەندەکان، بەتایبەتی ئەگەر جێگرەوەیان دابین نەکرابێت.

٤. **پڕکردنەوەی کورتهێنانی مامۆستای پسپۆڕ:**
پێویستە گرنگیی تایبەت بدرێت بە دامەزراندنی دەرچووانی کۆلێژەکانی زانست و پەروەردە، بەتایبەتی لە پسپۆڕییە زانستییەکاندا، بۆ پڕکردنەوەی پێویستییەکانی قۆناغی ئامادەیی و خوێندنی پیشەیی. دەکرێت لە ڕێگەی کردنەوەی ڕێڕەوی تایبەتی دامەزراندن یان پێدانی ئیمتیازات، هانی ئەم پسپۆڕییانە بدرێت.

٥. **گرنگیدان بە پەروەردەی پێشوەختە و خوێندنی گەوران:**
پێویستە پلانێکی تایبەت دابنرێت بۆ فراوانکردنی باخچەی ساوایان، بەتایبەتی لە ناوچە گوندنشینەکاندا، بۆ دڵنیابوون لەوەی کە هەموو منداڵێک دەستی بە پەروەردەی پێشوەختە دەگات. هەروەها، پێویستە کار بکرێت بۆ زیندووکردنەوەی بەرنامەکانی نەهێشتنی نەخوێندەواری و خوێندنی خێرا، لەڕێگەی دابینکردنی بودجە و هێزی کاری پێویست.

٦. **هەماهەنگیی ستراتیژی لەگەڵ دامەزراوە ئەکادیمییەکان:**
پێویستە پەیوەندی و هەماهەنگی لەنێوان بەڕێوەبەرایەتیی پەروەردە و زانکۆ و پەیمانگاکاندا بەهێزبکرێت. ئەمەش لەڕێگەی پلانی هاوبەشەوە بۆ ئاراستەکردنی خوێندکاران بەرەو ئەو پسپۆڕییانەی کە کەرتی پەروەردە پێویستی پێیانە، تا دەرچووان لەگەڵ پێداویستییەکانی بازاڕی کاردا بگونجێن.

یەکەم: سەرچاوە عەرەبییەکان:

١. البركات، حسين عواد حسوني حبيب.. (٢٠٢١) *تحليل جغرافي للقوى العاملة في مجال التعليم الابتدائي والثانوي لمديرية تربية محافظة المثنى*. رسالة ماجستير، كلية الآداب، جامعة ذي قار، ص.٦٥.

٢. العيداني، فاطمةعدنان خزعل. (٢٠٢٣). *القوى العاملة في قطاع التعليم في قضاء الزبير (دراسة في جغرافية السكان)*. رسالة ماجستير ، كلية الآداب، جامعة البصرة، ص.٣٥–٣٦.

٣. السعيدي، زينب هادى جابر. (٢٠٢٤). التباين المكاني للخصائص الديموغرافية لسكان الريف في محافظة واسط. *مجلة العلوم الأساسية*، كلية التربية للعلوم الإنسانية، جامعة واسط، ٢٣، ص.٤٥١.

٤. الحديثي، طه حمادى. (٢٠٠٠). *جغرافية السكان*. ط٢، جامعة الموصل، مديرية دار الكتب للطباعة والنشر، ص.٢٩١.

٥. الحسناوي، على حسين خلف. (٢٠٢٤). *تحليل مؤشرات التنمية الاقتصادية والاجتماعية في قضاء الكفل*. أطروحة دكتوراه ، كلية التربية، جامعة الجزيرة، ص.٦٣.

٦. الحسناوي، جواد كاظم و عبد البوعلوان، ميس كريم. (٢٠٢٣). "حجم ونمو القوى العاملة الزراعية ونسبها الاقتصادية وتوزيعها الجغرافي في قضاء المحاويل (١٩٩٧–٢٠١٠–٢٠٢١)". *مجلة المستنصرية للعلوم الإنسانية*، عدد خاص (٢)، ص.٧٦٨.

٧. كريم، ميعاد كريم. و الزيادي، حسين عليوى ناصر. (٢٠١٨). التباين المكاني للنمو السكاني وتوزيعهم في ريف سوق الشيوخ. *مجلة جامعة ذي قار*، ١٣(٣)، ص.٢٤٤.

٨. ناصر، حسين جعاز. (٢٠٠٥). توزيع القوى العاملة في إقليم الفرات الأوسط ١٩٨٧–١٩٩٧. *مجلة القادسية للعلوم الإنسانية*، ٨(٣–٤)، ص.٢٣٩.

٩. حسن، لين كريم. (٢٠٢٤). تقييم خدمات التعليم الابتدائي الأهلي في محافظة كربلاء المقدسة. رسالة ماجستير، كلية التربية للعلوم الإنسانية، جامعة كربلاء، ص.١١٣.

١٠. محمد، حيدر سعدي. (٢٠١٩). التحليل المكاني لظاهرة الطلاق المسجلة في محافظة القادسية للمدة ٢٠٠٨–٢٠١٧. رسالة ماجستير ، كلية الآداب، جامعة القادسية، ص.١٩.

١١. طالب، جزا توفيق، و ئاكرەیی، سمير صباح. (٢٠١٢). التوزيع البيئي للسكان في قضاء ئاكرى. *مجلة جامعة السليمانية* – قسم الدراسات الإنسانية، ٣٥، ص.٦٤.

١٢. الوائلي، بتول عبدالجبار. (٢٠٢٠). التحليل الجغرافي للقوى العاملة وكفاءتها في التعليم الابتدائي والثانوي. رسالة ماجستير، كلية التربية للعلوم الإنسانية، جامعة كربلاء، ص.١٠٣.

١٣. عزيز، مزهدي عبدالقادر . (٢٠١٩). التباين المكاني لتوزيع السكان في قضاء المحمودية. *مجلة مداد الآداب*، كلية الآداب، الجامعة العراقية، عدد خاص، ص.٢١١.

دووەم: سەرچاوە کوردییەکان:

١٤. احمد، بنار عبدالوهاب، محمد، أرام حسن، و توفيق، كامران محمد. (٢٠٢٢). گەشەی دانیشتوان و کاریگەری لەسەر بەکارهێنانی زەوی لە شاری کفری بە بەکارهێنانی سیستەمی **.(GIS@RS)** گۆڤاری زانکۆی گەرمیان، ٩(١)، ص.١١١.

١٥. حداد، هاشم ياسين، و عبدالرحمن، سردار محمد. (٢٠٠٩). ئەتڵەسی هەرێمی کوردستانی عێراق–عێراق و جیهان، چاپی یەکەم، هەولێر، ص.٢.

١٦. زەنگەنە، لیث محمود محمد، و محمد، كاروان محمد حسن. (٢٠٢٣). دابەشبوونی جوگرافیای بەرهەمی دانەوێلەی گەنم لە قەزای کەلار نێوان ساڵانی ٢٠١٠–٢٠٢٠. *گۆڤاری زانکۆی گەرمیان*، ١٠(٢)، ص.٣٥.

١٧. محمود، سنور على. (٢٠٢٣). توانستە مرۆییەکانی بەروبوومی کشتوکاڵ لە قەزای کەلار. *گۆڤاری زانکۆی گەرمیان*، ١٠(٢)، ص.١٤٨.

سێیەم: سەرچاوە فەرمییەکان:

١٨. حکومەتی هەرێمی کوردستان، وەزارەتی پەروەردە، بەڕێوەبەرایەتی ئاماری سلێمانی، بەشی**GIS** نەخشەی کارگێری پاریزگای سلێمانی و ئیدارەی گەرمیان، **.(2024)**

١٩. حکومەتی هەرێمی کوردستان ، وەزارەتی پەروەردە ، بەڕێوەبەرایەتی گشتی پەروەردەی گەرمیان، بەشی پلانی پەروەردەی، داتای بڵاونەکراوە لە سیستەمی**E-Parwarda.** ، **(2024).**

٢٠. حکومەتی هەرێمی کوردستان ، وەزارەتی پەروەردە، بەڕێوەبەرێتیپەروەردەی کەلار. داتای بڵاونەکراوە، لە سیستەمی**E-Parwarda.** ، **..(2024)**

چوارەم: چاوپێکەوتنی کەسی:

٢١. صالح، بەمۆ حسين محمد. (٢٠٢٤). چاوپێکەوتنی کەسی لەگەڵ سەرپەرشتیاری هۆبەی پلاندانانی پەروەردەیی لە سیستەمی**E-Parwarda** ، لە بەرواری ٢٠ جۆزەردان(٥) ٢٠٢٥.

Available online at http://aran.garmian.edu.krd

Aran Journal for Language and Humanities

https://doi.org/10.24271/ARN.2025.01-01-05

A Geographical Analysis of the Distribution of the Labour Force in the Education Sector

Abbas Faisal Sattar 1
Bayan Ali Hussain 2

1-Department of Geography, College of Humanities, Sulaimni University, Kurdistan Region – Iraq
٢- Ministry of Education, Sulaimani Education Directorate, Derbandikhan Education Directorate

Article Info

Received	**May 2025**
Accepted	**Jun 2025**
Published:	**July , 2025**

Keywords

Labor Force، Education Sector، Educational Institutions

Corresponding Author

abasfaysal99@gmail.com
bayan.hussain@univsul.edu.iq

abstract

This study is related to the labor force in the education sector in Kalar district based on descriptive and analytical methods and based on the official data and information of the statistics department of the education department of Kalar district and the general directorate of education of Garmian administration، as well as based on the program (SPSS) and (ARCGIS.10.8) to analyze and draw maps and geographical features of the study area. The purpose of this study is to show the size، distribution and change of the growth of the labor force in the education sector in the administrative boundaries of Kalar district، and to determine the The demographic، economic and administrative factors responsible for this division are the total size of the labor force in the education sector (6310) workforce، of which the largest number of labor forces is located in the center of Kalar district (66.4%)، but in the districts of (Rizgari، Pebaz، and Sheikh Tawil) their rates reach (22.4%، 6.8% and 4.4% respectively)، and the distribution of the labor force according to educational institutions has the highest percentage in the primary school level (75%). Kalar district has the lowest percentage of the share of schools for the eradication of illiteracy (0.4%)، but in terms of environmental distribution، the percentage of the labor force in the education sector reaches 79.9% in the urban areas and in the rural areas reaches (20.1%) of the labor force. Regarding their distribution according to their occupational title، kindergarten and primary school teachers have the highest percentage of (73%) of the total labor force، and the lowest percentage of teachers in the accelerated education and literacy eradication schools reaches (1%) of the total labor force. The study will be an important resource for stakeholders in the research area to shed light on the balance of the workforce distribution in the education sector.